DIACRONIA
Impavidi progrediamur!

ARTICOL

doi:10.17684/i11A156ro
ISSN: 2393-1140
www.diacronia.ro

Formă, semnificație și referință în limba naturală. O dare de seamă fenomenologică asupra numelor proprii†

Klaas Willems★

Departamentul de Lingvistică, Universitatea din Ghent, Blandijnberg 2, B-9000 Ghent, Belgia

Despre articol

Istoric:
Primit 10 martie 2020
Acceptat 5 aprilie 2020
Publicat 10 iunie 2020

Cuvinte-cheie:
formă
semnificație
referință
fenomenologie
nume proprii

Rezumat

În cartea mea *Eigenname und Bedeutung* (1996), am pornit de la observația că teoriile moderne referitoare la numele proprii nu reușesc să prezinte cu adevărat natura semantică specifică și complexă a numelor proprii. Începînd cu anii '60 și '70, teoretizarea legată de numele proprii a fost dominată, în ansamblu, de savanți ce-și desfășurau activitatea în tradiția filosofiei și logicii analitice, mai cu seamă John R. Searle și Paul Kripke. În orice caz, am argumentat că genul de semnificație puternic specifică, tipică numelor proprii, trebuie să fie studiată în cadrul unei teorii care se află într-un contact mai strîns cu lingvistica generală propriu-zisă. Principalele dări de seamă filosofice (referențiale îndeosebi) și logice (formale îndeosebi) pleacă de la presupunerea că numele propriu este „sprijinit" de informația enciclopedică deținută de vorbitori cu privire la referenți (Searle) sau că numele propriu este lipsit de semnificație, fiind totuși un semn designator în mod rigid (Kripke). În contrast cu aceste concepții, caut să dovedesc că o definiție general lingvistică a numelui propriu trebuie să se axeze nu doar pe chestiuni logice și filosofice, ci și pe *funcția semantică, specific lingvistică, a numelui propriu ca „parte de vorbire" în enunțuri reale*. O atare abordare nu are de-a face deloc cu pragmatica sau cu analiza discursului, ea aducînd în discuție o focalizare *funcțională* asupra numelor proprii, care, cel mai adesea, a lipsit definițiilor date numelui propriu pînă acum. Prin urmare, este propusă aici o prezentare a unei teorii semantice bazată pe unele aspecte ale unei „fenomenologii a limbajului și a lingvisticii", așa cum o găsim pe aceasta în opera lui Edmund Husserl și în cea a lui Eugenio Coseriu. În mare, Husserl reprezintă implicațiile general epistemologice ale lucrării, iar Coseriu, aspectele specific lingvistice.

1. Introducere. Epistemologie, fenomenologie și lingvistică

Mulți savanți ce activează în prezent în lingvistică, filosofie și logică par să consimtă că o teorie adecvată a numelor proprii este un *experimentum crucis* pentru orice teorie cuprinzătoare a limbajului. Oricare teorie a limbajului incapabilă să dea seamă de proprietățile numelor proprii și de funcția acestora în utilizarea limbii trebuie să fie considerată drept una cu valoare limitată. În plus, savanții au ajuns să conștientizeze în ultimele trei sau patru decenii că *nomen proprium* este mai mult decît o fascinantă universalie a limbajului. Numele proprii sînt semne complexe cu proprietăți specific lingvistice, pragmatice, logice, filosofice, semiotice, istorice, psihologice, sociale și juridice și, prin urmare, reprezintă un vast domeniu de studiu interdisciplinar. Pe de altă parte, complexitatea numelor proprii pare să fi produs ocazional definiții premature și unilaterale sau explicații greșit fundamentate care se concentrează pe una sau două dintre proprietățile deja menționate, dar care se dovedesc a fi incompatibile cu afirmațiile mai generale

†Notă editorială: aceasta este o versiune ușor revizuită a articolului originar care a apărut în „Onoma. Journal of the International Council of Onomastic Sciences", **35**, 2000, p. 85–119. [Traducătorul articolului, Cristinel Munteanu, dorește să exprime aici gînduri de recunoștință către editorul-șef al revistei „Onoma", domnul Oliviu Felecan, pentru acordarea permisiunii de a re-publica (și) în engleză prezentul articol.]

★Adresă de corespondență: *Klaas.Willems@UGent.be*.

despre numele proprii. O teorie cu adevărat integratoare, cuprinzătoare, trebuie, în consecință, să fie nu doar suficient de largă pentru a se potrivi cu obiectul său de cercetare, ci să fie, totodată, și bazată pe o teorie generală bine fundamentată. În această lucrare, aduc argumente în favoarea unui cadru teoretic care ia ca punct de plecare utilizarea limbajului obișnuit (cf. Coseriu, 1955b, 1985, 1988), vorbirea de zi cu zi și enunțurile în toată complexitatea lor constituind nivelul originar al activității lingvistice în care apar și trebuie studiate numele proprii.

Orice fenomen lingvistic poate fi abordat din diferite perspective, și acest lucru este la fel de adevărat în cazul numelor proprii. Mai mult decît atît, numele proprii pot fi studiate nu doar din diverse puncte de vedere lingvistice (sintactic, semantic, pragmatic, psiholingvistic, neurolingvistic etc.), ci și din perspective non-lingvistice, fie acestea logică (cum este la Searle, 1969; Kripke, 1980; Devitt, 1976, și la mulți alții), filosofică (Gardiner, 1954), psihologică (Landgrebe, 1934), stilistică (Aschenberg, 1991) etc. Această varietate de abordări aparține, la rîndu-i, obiectelor de cercetare ale altei discipline, totuși, meta-disciplina numită „epistemologie". În general vorbind, epistemologia lingvisticii este preocupată de relația dintre limbaj, văzut ca materie de studiu, pe de o parte, și abordările științifice, metode și scopuri, pe de altă parte. Deși nu pot intra aici într-o prezentare istorică, trebuie arătat că în ultimul secol și jumătate s-au dezvoltat în lingvistică diferite tipuri de epistemologie. O teorie generală în filosofie, logică și psihologie care, în cursul secolului XX, s-a adaptat sarcinilor și provocărilor epistemologiei lingvistice este *fenomenologia*. Decît să ofer o privire de ansamblu referitoare la abordarea fenomenologică a epistemologiei lingvisticii (vezi Willems, 1994 și 1996), mai curînd voi atrage atenția asupra celor trei aspecte ale ei care sînt de un interes special pentru scopul prezentei lucrări.

Întîi de toate, fenomenologia urmărește să determine, cît se poate de precis, rolul pe care îl joacă în investigațiile lingvistice *intuiția* noastră *lingvistică preliminară*. Ideea fundamentală este aceea că, la fel ca toată utilizarea limbii, lingvistica nu poate decît să se bazeze pe ceea ce știm deja în mod intuitiv despre limbaj (Coseriu, 1958; Itkonen, 1983). Din punct de vedere fenomenologic, provocarea unei științe cum este lingvistica rezidă în convertirea acestei cunoașteri intuitive într-o cunoaștere științifică, explicită, care este, metodologic vorbind, sănătoasă și bine întemeiată, fără să fie însă contrară intuiției respective. În al doilea rînd, fenomenologia lingvistică vede problema *semnificației* drept una centrală atît pentru lingvistică, cît și pentru filosofia limbajului[1], iar dezvoltări recente din cadrul ambelor discipline par să justifice această viziune. Pentru fenomenolog, semnificația este partea centrală a *intenționalității* vorbitorului (Husserl, 1929, 1939/1985). Cu alte cuvinte, focalizarea pe semnificație este o focalizare pe „condiția" centrală ori resursa activității lingvistice, și anume originea vorbirii (într-un sens non-genetic), cum ar fi înțeles-o Husserl. În al treilea rînd, pentru fenomenologie, o critică epistemologică nu este niciodată o țintă în sine, fie aceasta filosofică, logică sau de altă natură. Dimpotrivă, scopul ei suprem este acela de a pătrunde cu privirea cît mai adînc în obiectul investigației științifice particulare, care, în acest caz, este constituit de lingvistică. Scopul suprem al unei fenomenologii a lingvisticii este, astfel, acela de a clarifica *obiectul însuși*, și nu (sau, cel puțin, nu în primă instanță) teoria și meta-teoria cercetării, deși, pentru a atinge o atare țintă, focalizarea fenomenologică trebuie să ia în considerație toate nivelurile relevante ale investigației și rolul pe care îl joacă ele în elucidarea problemelor și obiectelor științifice.

În această lucrare, mă ocup de o problemă specifică din teoretizarea modernă privitoare la numele proprii și, făcînd aceasta, sper să contribui la o mai bună înțelegere a naturii *semantice* a fenomenului lingvistic pe care îl numim, în mod tradițional, „nume propriu". Pornesc de la presupunerea că o asemenea clarificare formează o precondiție necesară pentru orice teorie cuprinzătoare referitoare la numele proprii, după cum am precizat mai înainte (pentru o discuție extinsă, vezi Willems, 1996), pentru orice teorie lingvistică a numelor proprii, într-adevăr, și sper, în plus, să demonstrez marea însemnătate a problemei pentru teoria semnificației lingvistice în general.

[1] Husserl (1900–1901/1984, II, 1, I, §§1–5); vezi și Edie (1976, Capitolele I și IV), Eley (1972/1985), și Willems (1994, Capitolele I și III).

2. Problema

În ultimele decenii am asistat la cîteva încercări serioase de a oferi definiții formale numelui propriu în logică și în filosofia analitică, precum și de a da definiții pragmatice în lingvistică (în cea aplicată). Aceste abordări, unele mai speculative, altele în mod fundamental empirice, au reușit să se completeze reciproc într-un mare număr de cărți și articole[2]. Nu ne surprinde, de vreme ce, dintr-un punct de vedere epistemologic, cele două abordări par să împărtășească măcar o presupunere esențială. Încă de cînd Saul L. Kripke, la începutul anilor '70, a definit funcționarea numelor proprii ca „desemnare rigidă" bazată pe un „act de botezare" și ca urmare a utilizării lingvistice (vezi Kripke, 1980), a devenit aproape un loc comun în teoria numelor proprii, ca și în studiile empirice de onomastică, să consideri numele proprii drept instrumente semiotice speciale cu scopuri pragmatice particulare, întrebuințate pentru a ne referi la entități din lumea extra-lingvistică. Odată cu abordarea lui Kripke, care a devenit foarte cunoscută, *problema semnificației* a fost în mod emfatic retrogradată către marginile teoriei numelui propriu. Kripke nu dorește să explice semnificația unui nume propriu în relație cu forma sa lingvistică. Mai curînd, el este interesat de conținutul unei tradiții referențiale și, în cele din urmă, sociolingvistice privind utilizarea unui nume propriu într-o anumită comunitate de vorbitori. Altminteri, în ciuda unor diferențe notabile (la urma urmelor, Kripke și-a dezvoltat abordarea în opoziție explicită față de teoria „descriptivă" a numelor proprii elaborată de Searle), teoria lui Kripke este, în acest punct, remarcabil de asemănătoare celei a lui John R. Searle (1969)[3]. Nici Kripke și nici Searle nu s-au concentrat asupra problemei semnificației din numele proprii: similar lui Kripke, Searle a fost preocupat, în primul rînd, de întrebarea cum ar putea fi explicate unitatea informațională și integralitatea unui nume propriu într-un sens valid atît din punct de vedere logic, cît și din punct de vedere istoric. Într-adevăr, ceea ce desemnez drept „unitate informațională și integralitate" trebuie să se distingă de semantica propriu-zisă. Afirmînd că un nume propriu corespunde unui anumit set de descrieri (definite) care țin de referentul numit sau, mai exact, unei clase disjunctive de astfel de descrieri, Searle (1969, p. 167) a redus problema semantică a numelor proprii la o întrebare privitoare la statutul informațional al numelor proprii în cadrul cunoașterii în general, precum și la utilizarea limbii. Deși Kripke a propus, în esență, aceeași concepție cîțiva ani mai tîrziu, el a procedat într-o manieră total diferită, susținînd că numele proprii sînt non-descripționale și că ele desemnează prin „referință directă"[4]. Contrar opiniei care încă se menține, opozițiile dintre „teoria cauzală" (sau „teoria lanțului cauzal") a lui Kripke și „teoria ciorchinelui" a lui Searle nu iau naștere din viziuni diferite asupra *semnificației* numelor proprii. Mai degrabă, ele se înrudesc prin felul în care ambii savanți definesc conținutul informațional care este, într-un fel sau altul, asociat numelor proprii ca instrumente particulare în utilizarea limbii – și aceasta este o chestiune complet diferită.

În teoria numelor proprii, și abordarea de tipul Kripke, și abordarea de tip Searle sînt tributare unei orientări atît logice, cît și referențiale din filosofia modernă a limbajului (cf., de ex., Devitt & Hanley, 2006). Impactul decisiv al acestei orientări predominante în teoria semantică globală de astăzi nu a revelat doar virtuțile preciziei analitice. Lucrul acesta este evident mai ales în teoria numelor proprii. În prezent, încă lipsește o bază teoretică pentru o analiză semantică adecvată a numelui propriu ca parte a limbii naturale, fapt cu atît mai frapant cînd se fac comparații cu alte arii din semantică și sintaxă. În orice caz, o asemenea bază are rostul de a completa discuția în chestiuni care nu sînt tratate în dezbaterea dintre

[2] Pentru detalii bibliografice, vezi Eichler *et al.* (1995–1996).

[3] Nu voi intra în detalii istorice aici. Este suficient să spun că opun—de dragul argumentării și într-o manieră întrucîtva simplificatoare și generalizatoare—tradiția în care este situat Searle (G. Frege, B. Russell, L. Linsky, printre alții) cu tradiția căreia îi aparține Kripke (dimpreună cu K. Donnellan, D. Kaplan, H. Putnam, printre alții); cf. Salmon (1996, p. 1142 și urm.).

[4] Deloc surprinzător, în Capitolul IX al cărții sale *Intentionality* (1983), Searle încearcă să-și convingă cititorul că teoria cauzală a lui Kripke este întemeiată și ea, deși implicit, pe un argument descriptiv; vezi și discuția de la Dummett (1996) și Salmon (1996, §6). Deosebirile dintre noțiunile de 'rigiditate', așa cum sînt ele întrebuințate de S. Kripke și, respectiv, D. Kaplan, sînt cercetate de Steinman (1985).

(cei care îi urmează pe) S. Kripke și J. Searle. În această lucrare, susțin că o teorie a numelor proprii este incompletă dacă nu reușește să țină seama de relația lingvistică autentică dintre forma lingvistică și semnificația lingvistică, așa cum au fost ele definite, de pildă, de Saussure (1916/1968, p. 146 și urm.) în a sa influentă—deși nu întotdeauna înțeleasă adecvat—schiță cu privire la o teorie a semnului lingvistic. Chiar felul în care voi prezenta eu această relație se va întemeia pe teoriile numelor proprii conturate de Edmund Husserl (1859–1938) și Eugenio Coseriu (1921–2002). Deși mai puțin cunoscuți, din păcate, fiecare în felul său consideră că numele proprii reprezintă un tip particular de semn lingvistic complex în care atît forma, cît și semnificația joacă un rol esențial. Mă voi axa pe Husserl ca epistemolog, a cărui fenomenologie este, printre altele, o încercare impresionantă către un dialog lămuritor între filosofie și alte științe, precum fizica, logica și lingvistica. Coseriu va fi introdus ca mare lingvist și teoretician al limbajului din secolul al XX-lea, care a adus una dintre cele mai incitante contribuții la discuția interdisciplinară purtată între filosofie și lingvistică în ceea ce privește teoria numelor proprii.

3. Deosebirea fenomenologică dintre „formă simplă" și „formă lingvistică"

Faptul că nici Kripke și nici Searle nu iau în discuție relația dintre formă și semnificația propriu-zisă servește ca un memento emfatic privind distincția radicală care trebuie făcută între „formă" (fără alte specificații) și „formă lingvistică". Să se observe că termenul „formă" ca atare este nespecific: cineva poate vorbi despre „formă" în biologie la fel de ușor ca în logică, artă sau fizică. Dimpotrivă, termenul „formă lingvistică" este specific într-o mare măsură. Se referă la limbile naturale ale ființelor omenești pînă într-acolo, încît nu numai că trebuie să distingem cîteva forme fonologice, morfologice, lexicale și sintactice („formele lingvistice" ale fonemelor, morfemelor, cuvintelor și enunțurilor), ci și „forma internă" a unei limbi în opoziție cu altă limbă (în tradiția lui Humboldt, 1830–1835/1963, §21). Drept consecință, „forma lingvistică" este întotdeauna și în mod necesar „forma" unei limbi istorice particulare; universaliile lingvistice și tipurile, tot așa, trebuie realizate în limbi istorice particulare, de ex., engleza, chineza sau araba.

Oricît de evidentă ar putea să pară această observație, în teoria numelor proprii distincția dintre „formă" și „formă lingvistică" este o precondiție indispensabilă. Întîi de toate, numele proprii aparțin limbii naturale. Aceasta înseamnă că vorbitorii din diferite comunități lingvistice știu ce sînt numele proprii bazîndu-se pe cunoașterea lor lingvistică naturală (competența intuitivă), ceva ce poate fi constatat pur și simplu prin observarea vorbitorilor în actul generării numelor proprii, în utilizarea zilnică a limbii, și în identificarea lor drept nume proprii oricînd le întîlnesc. Din punct de vedere fenomenologic, celebrii „termeni singulari" ai logicienilor (G. Frege, B. Russell, A. Tarski, D. Davidson, printre alții), care sînt frecvent prezentați drept cele mai desăvîrșite exemple de nume proprii (cum ar fi acel *I* deictic sau descripția definită *capitala Franței*), nu sînt deloc nume proprii. În schimb, definiția lor ca „termeni singulari" derivă din nume proprii deja existente în limba naturală, și nu vice versa, datorită, de exemplu, unor frapante similarități semantice și/sau referențiale precum și pragmatice între numele proprii și „termenii singulari" ai logicienilor. În particular, nu putem pretinde, în mod rezonabil, că numele proprii din limbajul obișnuit sînt un fel de realizări „deficiente" ale vreunui dispozitiv ideal și în esență nelingvistic, care este obiectul logicii, de pildă (cf. Frege, 1892). Mai degrabă invers: „numele singulare" la care se referă cei mai mulți logicieni (descripții definite, indexicali etc.) sînt, într-adevăr, doar forme radical neechivoce, derivate pe baza unei interpretări a numelor proprii care există deja în limba naturală și pe baza competenței lingvistice originare corespunzînd unor asemenea nume primare în comunitățile lingvistice istorice și în limbile lor.

În al doilea rînd, și încă mai important pentru scopurile prezentei lucrări, distincția dintre „formă" și „formă lingvistică" este un simplu corolar al faptului că limba obișnuită, naturală este mai mult decît numai un fenomen formal, formele lingvistice fiind mereu, într-un fel sau altul, semnificative. După cum am arătat mai devreme, această concepție se află în centrul fenomenologiei lingvistice. Tocmai pentru că forma este, metaforic vorbind, doar o față a semnului lingvistic, reversul fiind semnificația sa, teoria numelor proprii nu se ocupă cu „formele" simple ale semnelor, ci cu „formele lingvistice" complete, adică formă-*cu*-semnificație. Așa simplificat cum este acest raționament epistemologic, el arată că orice teorie a

numelor proprii văzute ca semne lipsite de semnificație este *a priori* de neconceput.

Pentru a ilustra impactul distincției dintre „formă" și „formă lingvistică" asupra teoretizării despre semnificația numelui propriu, este revelator, mai cu seamă, să privim cu atenție analiza procesului de numire din teoria cauzală a lui Kripke și să descriem mai amănunțit în ce sens se ocupă Kripke de „forme" în locul „formelor lingvistice". În viziunea lui Kripke (adoptată într-un mare număr de studii recente) referința unui nume propriu este fixată printr-un „act de botezare" al desemnării. Numele propriu este astfel conceput ca o formă definită în termenii stării sale informaționale și a valorii de adevăr corespondente. De exemplu, forma „John" este atribuită unei persoane X și această informație particulară (și verificabilă) este trecută apoi (printr-un „lanț cauzal") altor membri ai comunității lingvistice atît în mod sincronic, cît și în mod diacronic. Ca atare, teoria lui Kripke se bazează în esență pe formă și referință combinate în actul numirii. Actul numirii este conceput ca un gen de activitate lingvistică, care leagă un referent de o formă, fără a fi necesar pentru această formă să fie exprimată în limba naturală (fie aceasta în vorbire ori în scris). Un alt tip de semn—o urmă încrustată, o carte de joc sau orice alt fel de simbol—ar putea face acest lucru la fel de bine, dacă etichetarea și transferul ulterior de informație sînt reușite și adecvate. Pe scurt, în teoria lui Kripke, numirea se face într-o modalitate imediată, pînă într-acolo încît nu i se mai atribuie formei numelui nici o altă funcție semnificativă în afara referentului[5]. Întrebuințînd o distincție utilă introdusă în teoria lingvistică de Coseriu (1955a), s-ar putea spune că în teoria lui Kripke nici o „formă plină" nu se leagă de un referent, ci doar o abstracție a unei asemenea forme pline, pe care eu o numesc „formă simplă". Pe baza principiului potrivit căruia semnul lingvistic autentic din limba naturală este un semn bilateral, constînd dintr-o formă care corespunde unei semnificații, forma lui Kripke este „doar" formă, formă fără semnificație, în ciuda faptului că este legată în mod cauzal de un referent. Ceea ce corespunde „formei" numelui, prin definiție sau prin convenție („fiat", cf. Pendlebury, 1990, p. 522), nu este semnificația, ci un fel de informație referențială (adică informație localizată într-un act de referire), și această informație este acel tip de „conținut" care induce lanțul desemnării rigide. Este limpede că teoria lui Kripke nu lasă loc pentru semnificația intra-lingvistică, aspectele „semantice" relevante ale actului numirii fiind reduse la informația referențială, non-lingvistică. În această privință, teoria lui Kripke este, într-adevăr, foarte asemănătoare celei a lui Searle, chiar dacă Kripke respinge explicit „sprijinul descriptiv" enciclopedic propus de Searle ca bază pentru numele proprii.

Ca să o spunem blînd, teoria lui Kripke trebuie considerată unilaterală și incompletă (deși nu concepută cu totul greșit, vezi §5.1) din punct de vedere fenomenologic, de vreme ce nu expune relația dintre numele proprii și caracterul esențial al limbajului obișnuit în general, și anume că forma și semnificația se presupun reciproc mereu în semnul lingvistic. De aceea, nu se poate spune că teoria lui Kripke se ocupă în vreun fel de numele proprii din limba naturală, iar Ziff (1977, p. 328) are dreptate cînd afirmă: „De bună seamă, numai într-o limbă formală, într-o logică modală, ar putea cineva să spere că va găsi ceva care să treacă drept designator rigid". Aceasta ne conduce, în sfîrșit, la o chestiune chiar mai fundamentală, care este de o importanță considerabilă pentru teoria lingvistică în general. În cele din urmă, prezentarea lui Kripke pare să implice că numele proprii, deși fac parte din utilizarea zilnică a limbii naturale, reprezintă, într-un fel sau altul, excepții de la relația formă-semnificație caracteristică limbii naturale, prin aceea că se lipsesc complet de componenta semnificației semnului. Aceasta se ridică la pretenția că numele proprii nu sînt deloc semne lingvistice, ci mai degrabă semne generale cu o funcție particulară pragmatică și referențială, și totuși fără vreo funcție semantică intra-lingvistică. În §5.2 voi reveni la această chestiune.

[5]Oricum, ar trebui observat că „imediat" nu se cuvine să fie identificat cu „complet nemediat" (cf. Salmon, 1996, p. 1143). Tot așa, în teoria referinței directe, aparținîndu-i lui Kripke, forma goală a numelui propriu joacă într-adevăr un rol în actul numirii. În orice caz, chestiunea vitală este că în prezentarea lui Kripke nu există nici o funcție semantică intra-lingvistică care să corespundă formei astfel încît semnul lingvistic (adică forma *și* semnificația) să poată fi numele referentului.

4. Diverse tipuri de semnificație în limba naturală

Teoria lui Kripke (la fel ca teoria lui Searle) nu a fost concepută într-un gol istoric. Începînd cu John Stuart Mill, filosofii, logicienii, teoreticienii limbajului, lingviștii și specialiștii în onomastică au pretins că numele proprii au, în esență, doar referință, fără semnificație. După cum am arătat în secțiunea precedentă, această viziune implică faptul că numele proprii sînt văzute ca „forme simple", și nu ca „forme lingvistice" cu semnificație, și că numele proprii funcționează ca etichete ce indică entitățile extra-lingvistice. Perspectiva potrivit căreia numele proprii sînt, în esența lor, forme lipsite de semnificație și-a cîștigat o largă recunoaștere nu doar în teoria numelor proprii, ci și în teoria limbajului în general încă din secolul al XIX-lea[6]; totuși, pentru fenomenolog, chiar acest fapt semnalează o problemă semantică pe cît de încetățenită, pe atît de greșit înțeleasă.

Dacă dimensiunea semantică a problemei numelor proprii a rămas, în linii mari, nerezolvată, aceasta se datorează în mare măsură faptului că termenul „semnificație" care se tot ivește, iar și iar, în discuții este atît de rău definit și de vag. Drept consecință, numelor proprii li s-a putut chiar nega cu totul semnificația ca rezultat al observației lui Jakobson (1957/1971, p. 131, sprijinindu-se pe Bertrand Russell), după care, de pildă, toți cîinii numiți *Fido* nu au în comun vreo proprietate de tipul 'Fidoitate', în timp ce cuvinte ca *pup* 'cățel', *mongrel* 'corcitură', *hound* 'ogar' au într-adevăr o semnificație generală care poate fi indicată prin substantivele abstracte 'puppihood' ('cățelitate'), 'mongrelness' ('corcituritate') și, respectiv, 'houndness' ('ogaritate')[‡]. Conform acestei viziuni, cuvîntul *Fido* nu implică din punct de vedere semantic nimic de genul 'aparținînd clasei lui Fido'; pe de altă parte, dacă cuvîntul *dog* 'cîine' este întrebuințat pentru a desemna un cîine individual sau o specie, atunci această întrebuințare a lui *dog* indică faptul că referentul este conceput ca aparținînd clasei caninelor. Mai mult decît atît, cuvîntul *dog* poate fi folosit pentru a desemna orice specimen din clasa caninelor, în timp ce nu orice cîine se numește *Fido*.

Ce ne spune observația lui Jakobson despre numele proprii? Evident, este de făcut o distincție importantă între nume și apelativ, în baza faptului că numelui propriu îi lipsește o semnificație de clasă, adică o semnificație care îi permite vorbitorului să repartizeze referentul unei anumite clase. În acest articol, întrebuințez termenul de *semnificație clasematică* pentru a mă referi la acest tip de sens[7]. Dar afirmația că numelor proprii le lipsește semnificația clasematică implică oare că ele nu au deloc semnificație? Este limpede că o atare concluzie ar fi prematură, întrucît Jakobson demonstrează doar că semnificația numelor proprii trebuie să fie de un alt tip în comparație cu semnificația apelativelor. Prin urmare, întrebarea-cheie ar fi cum să definim această diferență de sens.

Se vădește astfel că distingerea cîtorva tipuri de semnificație nu este doar relevantă, ci chiar indispensabilă, și aceasta este în mod particular limpede dacă privim cu atenție la semantica numelor proprii. Deși mulți savanți (de ex., G. Leech, J. Lyons, K. Allan, printre alții) au încercat să deosebească unele tipuri de semnificație, expunerile lor rămîn cantonate într-o orientare destul de tradițională și nu se poate spune despre ele că sînt relevante pentru natura semantică specifică a numelor proprii. Una dintre puținele dări de seamă de relevanță imediată pentru semantica numelor proprii este teoria conținutului semantic prezentată de E. Coseriu în cîteva articole și cărți. De aceea, pare util să insistăm pe ceea ce are Coseriu de spus în această privință, cu atît mai mult cu cît avem impresia că expunerea sa nu a fost bine înțeleasă în

[6]O dovadă în acest sens poate fi găsită și în succesul de durată al faimosului „triunghi al referinței" introdus de Ogden & Richards (1945, p. 11), care se bazează pe presupunerea că cuvintele „nu 'semnifică' nimic prin ele însele [...]. Abia cînd un gînditor le utilizează țin ele locul la ceva ori, într-un anume sens, au 'semnificație'" (Ogden & Richards, 1945, p. 9–10). Această confuzie între 'semnificație' și 'faptul de a ține locul la ceva' a bîntuit multă vreme atît teoria limbajului, cît și teoria numelor proprii.

[‡]Exemplele date de autor privesc aproape exclusiv limba engleză și relațiile semantice ale unor cuvinte din aceasta; din acest motiv, nu am echivalat întotdeauna exemplele englezești cu termenii corespunzători din limba română. Am făcut-o doar acolo unde adaptarea nu afecta înțelegerea unor asemenea relații semantice (nota trad., Cr.M.).

[7]Am evitat în mod voit să utilizez termenul lui Bloomfield (1935, p. 146, 202), *semnificație de clasă*, de vreme ce Bloomfield—deloc suprinzător, în cadrul său behaviorist—nu distinge clar între nivelul lexical al limbii (*langue*) istorice și nivelul categorial al discursului în general (vezi și nota următoare cu privire la noțiunea de *semnificație clasematică*).

unele studii recente (cf. Willems, 1996, pentru discuție).

Primul lucru care ar trebui să fie clar dintru început este că tipul de sens desemnat de obicei prin termenul general [engl.] *meaning* 'semnificație' este ceea ce Coseriu numește *semnificatul lexical* al cuvintelor sau al morfemelor lexicale, adică acel tip de semnificație care îl deosebește pe *a veni* de *a merge*, pe *alb* de *verde*, pe *casă* de *clădire*, pe *plantă* de *copac*, pe [engl.] *–less* 'fără [ca sufix]' de [engl.] *–ful* 'cu [ca sufix]' ș.a.m.d. Despre semnificatul lexical se poate spune că este „clasematic" în sensul introdus mai sus. De exemplu, ca element al lexiconului limbii engleze, cuvîntul *house* 'casă' nu înseamnă o casă anume, un grup de case sau cîteva tipuri de case existente etc. Semnificația (*Bedeutung*) cuvîntului nu este referința sa (*Bezeichnung*). La fel ca și forma sa, semnificatul lexical al cuvîntului *casă* face parte din limba engleză și numai din această limbă. În termeni epistemologici, semnificația unui cuvînt poate fi numită *condiția* utilizării sale, din două motive. Mai întîi, semnificația unui cuvînt este o „regulă" ideațională, intersubiectivă pe care vorbitorul trebuie să o aplice dacă intenționează să se refere la un obiect din lumea exterioară care cade sub acea semnificație. În limba naturală, nu poate exista vreo referință fără a avea semnificația ca bază a activității lingvistice, care este atît *a vorbi despre ceva*, cît și *a vorbi cu cineva* (Coseriu, 1994, p. 82–83). În al doilea rînd, semnificația unui cuvînt este, simultan, un concept general și unul istoric. Semnificația este, în acest sens, o resursă specific lingvistică; de pildă, conceptul pe care îl are în minte un vorbitor al limbii engleze atunci cînd produce forma „house". Conceptul corespunzător acestei forme este o „clasă" virtuală, clasa a „ceea ce este o casă" în engleză (cf. Coseriu, 1992, p. 9–25).

În orice caz, după cum just arată Coseriu (1987, p. 149), semnificatul lexical este doar unul dintre tipurile de conținut lingvistic, chiar dacă este unul foarte important. În total, Coseriu distinge cinci tipuri de semnificație care sînt toate corespondente semantice ale formelor lingvistice—forme care, după cum vom vedea mai jos, pot reda mai mult decît o funcție semantică (care, oricum, nu are nimic de-a face cu polisemia, așa cum este aceasta înțeleasă în mod curent; vezi Coseriu, 2000).

În afară de semnificatul lexical abia menționat, un al doilea tip de semnificație—unul de o importanță particulară pentru scopul prezentei lucrări—este semnificatul care este comun, de exemplu, adjectivelor *alb*, *verde*, *roșu*, și care diferă de semnificatul comun substantivelor corespunzătoare *alb* [*albeață*], *verde* [*verdeață*] și *roșu* [*roșeață*]. Desigur, există o diferență de semnificat lexical între, de pildă, *alb* și *verde*, ori între *verdeață* și *roșeață*. Totuși, diferența de semnificat dintre seria adjectivelor și seria substantivelor nu stă *în* lexicon, chiar dacă unitățile înregistrate în lexicon pot reflecta parțial această diferență. În orice caz, diferența semantică în cauză reiese din diferența dintre *părțile de vorbire* pe care le numim „adjectiv" și „nume" (sau „substantiv"). Această diferență se bazează pe modurile intenționale în care obiectul vorbirii, „realitatea" în sensul său cel mai larg, este reprezentat(ă). Părțile de vorbire sînt categorii semantice localizate în activitatea lingvistică rațională ca atare; din acest motiv, ele sînt potențial universale, în timp ce semnificatul lexical este în mod necesar specific unei anumite limbi (deși este posibil să fie și o caracteristică general lingvistică). În consecință, în expresii precum *un vin alb*, cuvîntul *alb* are cel puțin două tipuri diferite de semnificație în uzul limbii obișnuite, adică un semnificat lexical, fiindcă este o unitate a lexiconului limbii române, și valoarea de a fi un „adjectiv". În acest sens, se poate spune că forma cuvîntului corespunde mai mult decît unei funcții de semnificație. În acord cu terminologia epistemologică tradițională, Coseriu numește acest fel de conținut care corespunde unei anume părți de vorbire *semnificat categorial*. Din punct de vedere fenomenologic, este important să nu se confunde o categorie cu o clasă (vezi Cobb-Stevens, 1990, p. 148–154, 169) sau, cu alte cuvinte, să nu se confunde *semnificatul categorial* cu *semnificația clasematică*. Cineva ar putea, de exemplu, să atribuie o semnificație de clasă lexicală cuvîntului [engl.] *fire* 'foc', însă semnificatul categorial al acestui cuvînt se vădește doar în vorbirea concretă ori în reprezentările abstracte aferente. Dacă *fire* este întrebuințat ca verb (de pildă, în enunțul *They fired rubber bullets* 'Au tras [cu] gloanțe de cauciuc') sau ca substantiv (de exemplu, în *The troops came under fire from both flanks* 'Trupele veniră sub foc [= sub gloanțe] din ambele flancuri'), aceasta depinde de enunțul luat ca un întreg (vezi și Coseriu, 1987, p. 27, și 2004)[8]. Mă voi reîntoarce la

[8]Ceea ce unii autori numesc *semnificație categorică* este, așadar, nu un tip de *semnificat categorial*, ci chiar opusul, un fel

definiția semnificatului categorial al numelor proprii la §5.

Un al treilea tip de conținut lingvistic se numește *semnificat instrumental*. Cu acest termen, Coseriu nu se referă doar la semantica procedurilor și elementelor combinatorice precum ordinea cuvintelor, intonația, afixele și desinențele, ci și la semnificația „cuvintelor-unelte", cum sînt articolele, prepozițiile și conjuncțiile. Dacă cineva zice *the book* 'cartea', se spune că unitatea lexicală *book* este „actualizată" cu ajutorul articolului hotărît într-un fel care este diferit de „actualizarea" realizată, de pildă, cu ajutorul articolului nehotărît (*a book* 'o carte'); diferă și de „pluralizarea" obținută cu ajutorul unui morfem de legătură (*book-s* 'cărți'), ori de „delimitarea" specificatoare realizată, de exemplu, cu ajutorul unei prepoziții (de ex., *without books* 'fără cărți')[9].

Cel de-al patrulea tip de conținut este numit *semnificat sintactic* de către Coseriu. Semnificatul sintactic combină semnificatul lexical și/sau categorial cu semnificatul instrumental. De exemplu, modurile și timpurile verbale (de pildă, indicativul în opoziție cu imperativul, sau prezentul indicativului în opoziție cu viitorul indicativului), diateza (activă și pasivă sau antipasivă) etc. corespund unor diferențe de semnificat sintactic. Așadar, este eronată pretenția că nu există o deosebire reală de semnificație între următoarele două enunțuri:

(1) Hamlet l-a ucis pe Polonius.
(2) Polonius a fost ucis de către Hamlet.

Deși este legitim să se persiste în ideea că nu există diferență nici de semnificat lexical, nici de referință între cele două propoziții, sensul lor global nu este identic, de vreme ce rezultă forme sintactice diferite, de pildă, cu marcarea diferită în ceea ce privește topica lor.

În fine, cel de-al cincilea tip de conținut care, potrivit lui Coseriu, ar trebui deosebit în cadrul conceptului general de semnificație este *semnificatul ontologic* (sau *„ontic"*). Cu acest termen, Coseriu se referă la diferențele date de diversele valori reprezentaționale care derivă din diferențele ce țin de construcțiile sintactice, de exemplu, valorile diferite exprimate în (3) și (4):

(3) Cît de înalt!

în opoziție cu:

(4) Cît de înalt?

Aceste enunțuri împărtășesc același semnificat sintactic, dar „valoarea existențială" atribuită stării de lucruri exprimată în ambele enunțuri este diferită. Astfel, diversele semnificate ontologice corespund unor diferențe precum cele dintre o propoziție afirmativă și o negație, o propoziție exclamativă și o propoziție

de *semnificație clasematică* (cf. Van Langendonck, 1999, p. 107–108, 113). Potrivit lui Van Langendonck (1999, p. 113), referentul căruia îi este asociat un nume propriu aparține „unei categorii specifice de entități", de ex., John este un *om*. După cum bine o arată el, aceasta este un gen de informație (o „presupoziție", după Van Langendonck) de la nivelul limbii (ca *langue*). La acest nivel, cuvintele sînt unitățile unei limbi particulare și pot fi asociate unei semnificații (conceptuale) particulare. Prin contrast, semnificatul categorial nu este (și nu poate fi) situat la nivelul limbii (ca *langue*)—deși semnificatul categorial este parțial lexicalizat în cele mai multe dintre limbi, așa cum am arătat anterior. În engleză, de pildă, un cuvînt precum *man* 'om' este „întrebuințat" înainte de toate ca substantiv în enunțuri ca *He is a man of integrity* ['El este un om integru'], în timp ce „întrebuințarea" sa ca verb în enunțuri precum *They man the fort* ['Ei supraveghează fortul'] este mai puțin frecventă și, prin urmare, ajunge să fie considerată secundară. În orice caz, diferențe de frecvență ca acestea nu afectează nicidecum distincția dintre semnificatul lexical și cel categorial.

[9] Pentru o analiză mai elaborată a tot felul de determinări ale substantivelor, cf. Coseriu (1955b) și, în contextul numelor proprii, Willems (1996, Capitolul IV).

interogativă etc. Aceste diferențe creează puntea de legătură între nivelul sistemului limbii (*langue*) și nivelul lingvisticii textului, dat fiind că este important să se determine dacă există sau nu „semnificații" specifice unei limbi particulare care corespund diferitelor „funcții de sens" ce exprimă semnificate ontologice[10].

Deosebirea celor cinci tipuri de semnificate prezentate mai sus implică aceea că diferențele de formă lingvistică nu sînt niciodată doar formale. Diferențele formale determină întotdeauna diferențe de semnificație: nu neapărat diferențe la nivelul lexical, desigur, dar mereu măcar la unul dintre cele cinci niveluri deja descrise. În plus, asemenea diferențe semantice nu pot fi reduse la referință, și nu este o surpriză că descoperim și diferențe de semnificație în privința substantivelor „clasematice" din lexicon în opoziție cu numele proprii „non-clasematice", ambele în vorbirea concretă și în legătură cu cunoașterea lingvistică pe care vorbitorii o dețin în cazul limbii lor. Cea din urmă chestiune este de o importanță particulară. Trebuie făcută o distincție clară între ceea ce eu numesc „vorbire concretă" și acel tip de cunoaștere pe care ființele umane o au cu privire la unul sau mai multe sisteme ale limbilor istorice. După cum voi argumenta în secțiunile ulterioare ale acestei lucrări, numele proprii, adică părțile de vorbire propriale avînd un semnificat categorial, nu pot fi inventariate „taxonomic": doar pentru „formele" numelor proprii se poate acest lucru. Taxonomiile sînt, firește, o practică obișnuită în cazul apelativelor lexicalizate în orice lexicon, dar, după cum am notat mai sus, apelativele sînt morfeme cu semnificații clasematice. De vreme ce numelor proprii le lipsesc asemenea semnificații, este îndoielnic că un inventar de forme de nume proprii ne poate spune ceva despre adevărata natură semantică a numelor proprii ca părți de vorbire.

Înainte de a urmări în detaliu definiția semantică a numelui propriu în secțiunea următoare (§5), aș dori să rezum linia raționamentului de pînă acum. În primul rînd, diferența dintre cuvinte „clasematice" și „non-clasematice" nu este de găsit la nivelul semnificatului lexical. În schimb, această diferență se leagă de semnificatul categorial, adică de nivelul părților de vorbire. Acest nivel se referă la modurile universale de „configurare" a realității în limbaj, moduri care corespund formelor lingvistice semnificative (cu adevărat „pline"). În al doilea rînd, în elaborarea unei teorii semantice a numelor proprii, sînt implicate mult mai multe decît numai diferențe de natură referențială și pragmatică. Lucrul acesta capătă o importanță particulară cînd cineva intenționează—cum fac eu în prezenta lucrare—să explice *condițiile de referință și de utilizare a limbii cu ajutorul numelor proprii*, în conformitate cu abordarea fenomenologică schițată mai sus.

5. Definirea semnificației numelui propriu

5.1. Semnificația și referirea după Edmund Husserl

În secțiunea precedentă am explicat de ce diferența de semnificație între *dog* 'cîine' și *Fido*, de exemplu, nu este o diferență de semnificat lexical, deși ambele sînt substantive. Pentru o dare de seamă completă privind diferența dintre cele două substantive, trebuie considerat în detaliu statutul specific a ceea ce eu numesc, urmîndu-l pe E. Coseriu, semnificatul categorial al unui nume propriu.

În propoziția *The dog was barking* ('Cîinele lătra') avem cel puțin două tipuri de semnificație unite în cuvîntul *dog*, adică informația lexicală a cuvîntului englezesc ('mamifer carnivor domesticit') și informația categorială „substantiv" pe care cuvîntul o conține în virtutea faptului de a fi o anumită parte de vorbire în acea propoziție. În *Fido was barking* ('Fido lătra'), cuvîntul *Fido* manifestă și el limpede statutul categorial al unui substantiv, însă este lipsit de semnificatul lexical descoperit în subiectul *cîine(le)* din prima propoziție. În particular, nu ar trebui făcută greșeala de a considera informația *Fido is a dog* ('Fido este un cîine') ca parte a semnificatului categorial al [cuvîntului] *Fido*. Înainte de toate, luînd în considerație propoziția *Fido was barking*, trebuie să fim atenți să nu proiectăm în subiectul *Fido* tipul de informație

[10] Cf.: „În mod similar, categorii ca imperativul, interogativul, optativul nu coincid cu categorii precum ordinul, întrebarea, dorința. Imperativul, interogativul, optativul sînt categorii ale semnificației pe care o limbă le poate manifesta sau nu și care pot exprima diferite funcții de sens, în timp ce ordinul, întrebarea, dorința (la fel ca și respingerea, răspunsul, replica, solicitarea, obiecția) sînt categorii ale discursului și ale sensului, care, la rîndul lor, pot fi exprimate în multe diverse feluri într-o limbă dată" (Coseriu, 1985, p. xxxi).

lexicală transmisă de predicatul *was barking* 'lătra', obținîndu-se astfel specificarea „Fido is a dog" („Fido e un cîine") (vezi nota 8). În al doilea rînd, semnificatul categorial al [cuvîntului] *Fido*, pe de o parte, și ceea ce știm, ca vorbitori ai limbii engleze, despre creaturile numite în mod obișnuit „Fido", pe de altă parte, nu doar că sînt două lucruri complet diferite, dar cea de-a doua chestiune nici nu o influențează pe prima. Deși cuvîntul specificat categorial *Fido* este gol din punct de vedere lexical ca nume propriu, este la fel de bine posibil ca majoritatea vorbitorilor de limbă engleză să considere că *Fido* este un cuvînt folosit preponderent ca nume pentru cîini. Oricum, acesta nu este nicidecum un semnificat lexical care să poată fi asociat cu *Fido*. Mai degrabă, este o informație pe care vorbitorii o derivă din utilizarea limbii obișnuite într-un cadru particular istoric în care *Fido* apare de obicei. Exact din acest motiv este atît de important să distingem semnificatul lexical al unui cuvînt de cunoașterea pragmatică aferentă utilizării normale a limbii într-un anume cadru.

Lăsînd deoparte problema opacității etimologice, cea mai frapantă caracteristică a faptului că numele propriu *Fido* nu are semnificat lexical este că nu există relații lingvistice paradigmatice între *Fido* și alte nume proprii. În mod categoric, *Fido* este neutru în raport cu ființa trăitoare, lucrul sau starea de lucruri care este numită „Fido". Deși este adevărat că Fido este de regulă numele unui cîine, ar putea să fie și numele unei pisici, al unei tornade, al unui dezastru sau al altui lucru cu totul diferit. Nu există restricții categoriale intra-lingvistice privitoare la această chestiune a domeniului referențial, tocmai fiindcă *Fido* nu umple nici o nișă din paradigma lexicală. Lexemul *dog*, pe de altă parte, face exact acest lucru. Cuvîntul este parte a unui cîmp mai mare de unități lexicale, un *cîmp lexical* sau o *paradigmă lexicală* (cf. Coseriu, 1978, p. 195)[11]. De exemplu, cuvîntul *dog* 'cîine' este subordonat cuvintelor *mammal* 'mamifer', *animal* 'animal', *creature* 'creatură' etc. Mai mult decît atît, semnificația lui *dog* este legată și [totodată] deosebită de semnificațiile unor cuvinte precum *cal*, *pisică* etc., în timp ce poate fi determinată intrinsec (adică în mod clasematic) de specificații ulterioare ca *înalt*, *alb*, *nervos* etc. Toate acestea nu țin de *Fido*, de vreme ce nu există vreun motiv pur lingvistic pentru care Fido s-ar cuveni să fie un mamifer, un cîine sau o creatură cu o anumită mărime, înfățișare, stare emoțională etc. Drept consecință, relația dintre cuvinte ca *dog*, *horse*, *cat* este complet diferită de relația dintre *Fido*, *Blacky* și *Benjy*, de pildă. Diferența este aceea că cuvintele din prima serie sînt relaționate primar pe temeiuri intra-lingvistice, în timp ce a doua serie conține unități relaționate primar pe baza cunoașterii extra-lingvistice, care poate deveni (parțial), desigur, convenționalizată în utilizarea normală a limbii (cf. Coseriu, 1952). Fără îndoială, meritul mare al teoriei lanțului cauzal a lui S. Kripke este acela de a fi acordat atenția cuvenită acestei diferențe particulare, însă în teoria lui Kripke aspectele lingvistice ale diferenței rămîn obscure.

Mai presus de orice, cu referire la conținutul lingvistic, o „paradigmă" nu trebuie să fie confundată cu o „serie". Dacă o unitate lingvistică aparține unei „paradigme", aceasta înseamnă că unitatea este o îmbinare a unei forme cu o semnificație (fie aceasta, de pildă, o unitate lexicală, morfologică sau sintactică) care ocupă un loc într-un sistem sau subsistem al unei limbi istorice particulare. Drept consecință, umplerea unei „nișe" dintr-o paradigmă determină o opoziție la un nivel categorial al limbii: *bărbat*, *femeie*, *băiat*, *fată*; *fierbinte*, *cald*, *călduț*, *rece*; *a privi*, *a vedea*, *a (se) uita*, *a percepe* etc. Dimpotrivă, nu există nici o restricție categorială în cazul unei „serii" lingvistice; de exemplu, seria numelor tipic feminine terminate în *–a*, întîlnite în cîteva limbi germanice (*Alberta*, *Joanna*, *Amanda*, *Patricia*, *Claudia*) ori seria numelor de locuri (*Oxford*, *Chelmsford*, *Hertford*, *Watford*, *Guildford*, *Stratford*) etc., căci în enunțuri ca *I love another Amanda* ('Iubesc o altă Amanda') și *I have not seen your Oxford neither!* ('Nu am văzut nici Oxfordul tău!') cuvintele *Amanda* și *Oxford* nu sînt nume proprii (vezi §5.3 și §5.4, pentru discuții ulterioare).

Dacă este corect că numele propriu *Fido* nu are deloc semnificat lexical în sensul tradițional al acestui termen, atunci este important să conștientizăm că nu există nici diferență de semnificat lexical între *dog* și *Fido*. Importanța acestei distincții a fost expusă cu mare talent de către Edmund Husserl, fondatorul fenomenologiei moderne. În *Cercetări logice*, Husserl argumentează că relația dintre „sens" (sau „semnifi-

[11] În această lucrare ignor întrebarea dacă un asemenea cîmp se cuvine să fie înțeles în termenii opozițiilor structurale sau în sensul radial al teoriei prototipului și dacă ambele abordări se exclud reciproc. Pentru o discuție asupra acestei chestiuni, vezi Coseriu (2000).

cație") și „referire" este radical diferită dacă se compară numele proprii cu substantivele apelative (Husserl, 1900–1901/1984, II, 1, I, §12)[12]. După Husserl, referința unor cuvinte precum *horse* 'cal' este foarte largă, fiindcă asemenea cuvinte sînt ceea ce el denumește „nume universale". Aceasta înseamnă că le putem folosi pentru a desemna („a [ne] referi la") un număr indefinit de referenți din lumea exterioară. Ca rezultat, *horse* este un cuvînt cu o „extensiune" vastă („vielumfangend", ca să întrebuințăm termenul lui Husserl). Cazul nu mai este același pentru nume proprii ca *Bucephalus*. Cuvinte ca acestea nu sînt „nume universale", utilizarea lor ca nume proprii implică faptul că ele nu desemnează clase. Prin urmare, *Bucephalus*, ca nume propriu, nu poate fi „vielumfangend", ci doar „vieldeutig", echivoc sau ambiguu, de pildă dacă și alți cai sînt numiți „Bucephalus", în afară de cel aparținîndu-i lui Alexandru cel Mare. În termenii fenomenologiei, posibilitatea echivocității există atîta timp cît ne preocupă „forma simplă" a numelui propriu, adică abstracția formală din numele propriu ca „formă plină". Cu alte cuvinte, ca „formă plină" în vorbirea concretă (și anume ca formă lingvistică purtătoare de semnificație), un nume propriu nu este niciodată ambiguu (exceptînd posibile neînțelegeri sau „double entendres" intenționate în dialog, la nivelul discursului, care nu contează aici) (Husserl, 1900–1901/1984, II, 1, IV, §2). „Fido", de exemplu, poate fi o formă ambiguă *in abstracto*, deoarece mai mulți referenți pot avea acest nume. Totuși, aceasta nu înseamnă că cineva ar fi incapabil să asocieze un referent particular cu *Fido* ori de cîte ori cuvîntul este destinat ca nume propriu în discurs, sau că ar atrage după sine ideea că toți referenții numiți „Fido" au în comun o trăsătură lingvistică, 'Fidoitatea'. Astfel, echivocitatea lui „Fido" nu se leagă de faptul de a fi un nume propriu, ci de faptul că cineva poate reduce întotdeauna un nume propriu „plin" la forma sa simplă („F-i-d-o") și, ca urmare, să-i asocieze o semnificație clasematică, ca în *Eu cunosc un alt Fido* (de ex., cu sensul 'Eu cunosc un alt cîine numit „Fido"'). Dimpotrivă, toate creaturile care sînt subsumabile cuvîntului *dog* 'cîine' împărtășesc trăsătura comună de a fi un animal canin doar din pricina semnificatului lexical, clasematic al cuvîntului *dog*[13]. Pot fi concepute, desigur, și forme neechivoce ale numelor proprii, corespunzînd unui singur referent: să presupunem, de dragul argumentării, că acesta este cazul [nume]lui *Popocatepetl* (vulcanul din Mexic) sau al [nume]lui *Tchomolungma* (numele tibetan al *Muntelui Everest*). Dar aceasta nu ascunde diferența semantică esențială dintre numele proprii și substantivele apelative, această diferență neavînd, după cum știa Husserl, nimic de-a face cu echivocitatea (potențială). Atît numele proprii, cît și substantivele apelative sînt cuvinte complete, forme lingvistice „pline", deși prezentînd diferite tipuri de semnificat subcategorial în cadrul categoriei globale a „substantivului". În orice caz, în sens strict, numai cuvinte ca *dog*, *horse*, *cat* etc. sînt „lexeme", dacă se ia termenul „lexem" pentru a se desemna clasa morfemelor pe deplin lingvistice din lexiconul unei limbi istorice particulare. Pe de altă parte, *Fido* nu este „lexem", deși are o formă utilizată în mod obișnuit într-una sau mai multe limbi istorice ca nume pentru un cîine. Totuși, nu „cuvîntul" Fido este ambiguu, ci o abstracție a cuvîntului, „simpla formă" (redusă) a sa; și această „formă simplă" poate fi luată, la rîndul ei, drept forma unui lexem complet prin reinterpretare, ca în *All the Fidos I know are dogs* ('Toți [acei] Fido pe care îi cunosc sînt cîini') (vezi §5.4).

Astfel, în cadrul husserlian, atît cuvintele „universale", cît și numele proprii au semnificație. În perioada *Cercetărilor logice* și a unui articol de-al său mai timpuriu despre logica semnelor (scris în 1890, dar publicat abia în 1970[14]), Husserl numește apelativele „semne indirecte", iar numele proprii, „semne directe" (vezi Husserl, 1900–1901/1984, II, 1, IV, §3, și 1890/1970, p. 343–344). Pentru Husserl, argumentul vital este că „sensul" (adică semnificația lingvistică) și „referința" *coincid* în numele propriu, în vreme ce nu coincid

[12] După Rosado Haddock (1982, p. 432), este greșit să presupunem, cum o fac D. Føllesdal și alții, că Husserl datorează lui Frege distincția sa între *sens* și *referință*. Nu voi intra aici într-o discuție despre acești termeni (și nici despre termeni relaționați cum sînt *intensiune* și *extensiune*) comuni scrierilor lui Frege, Carnap, Wittgenstein, Searle, Kripke, Kaplan, printre alții. Scopul meu, așa cum l-am enunțat înainte, este de a lărgi teoretizarea despre semnificația numelor proprii prin focalizarea asupra unui număr de idei fenomenologice fundamentale privind studiul limbajului și al lingvisticii care au fost neglijate în discuțiile curente despre teoria numelor proprii.

[13] Acest lucru este adevărat și în cazul în care cuvîntul *dog* este întrebuințat metaforic (de ex., ca desemnare a unei persoane brutale în comportament), fiindcă întrebuințarea metaforică a unui cuvînt (de ex., a unui substantiv comun) determină semnificația sa paradigmatică; nu o suprimă și nici nu o schimbă (cf. Coseriu, 1987, p. 109).

[14] *Zur Logik der Zeichen (Semiotik)*, în "Husserliana", vol. XII, p. 340–373.

(și nu pot coincide) în privința apelativului cu semnificația sa clasematică[15].

Neîndoielnic că remarcile lui Husserl despre semanticitatea pronunțat specifică a numelor proprii sînt pe cît de valoroase, pe atît de coerente, însă ele rămîn mai curînd generale din punct de vedere lingvistic. E. Coseriu a fost cel care a analizat mai amănunțit deosebirea dintre lexeme și nume proprii (Coseriu, 1955a). Conform definiției numelor proprii sugerată de E. Coseriu, numele proprii sînt monovalente, individualizatoare și uni-dimensionale, în timp ce substantivele apelative sînt polivalente, generice și duo-dimensionale. Merită să acordăm mai multă atenție acestor trăsături, deoarece distincțiile introduse de Coseriu aprofundează în mod considerabil, în mai multe privințe, analiza generală a lui Husserl.

5.2. Monovalența: funcția non-clasematică a numelor proprii

Să ne reamintim, înainte de toate, că din punct de vedere fenomenologic, un cuvînt este combinarea unei forme cu o semnificație, și că atît lexemele, cît și numele proprii sînt cuvinte în cel mai deplin sens al termenului. Cuvintele monovalente desemnează referenții fără să-i clasifice ca membri ai unei clase. Acest tip de desemnare pare să fie o caracteristică a numelor proprii. Dimpotrivă, un substantiv apelativ este polivalent, deoarece cuvîntul se aplică tuturor membrilor clasei care corespund semnificației generale („universale") a cuvîntului. Prin urmare, monovalența este indubitabil unul dintre aspectele cele mai importante din definirea semantică a numelor proprii și din definirea semnificației propriale în general, dar trebuie să fie înțeleasă adecvat. Din explicația lui Husserl privitoare la diferența dintre numele universale și numele non-universale, citată mai sus, reiese că monovalența numelor proprii nu este un subtip particular al desemnării clasematice. În schimb, ea este o *negare* pronunțat specifică a desemnării clasematice, astfel încît numele proprii și substantivele apelative împărtășesc un semnificat categorial de bază (ambele fiind „substantive"), în timp ce numelor proprii le lipsește funcția clasematică pe care lexemele le au în mod tipic ca părți de vorbire. Deci, negarea semnificației clasematice nu trebuie înțeleasă greșit drept negarea semnificației ca atare: la urma urmelor, numele proprii sînt cuvinte semnificative. Rezultă că numele proprii trebuie să fie privite ca semne lingvistice autentice, și nu ca semne generale dar în mod esențial non-lingvistice, cum presupune Kripke (și cum o fac și alți savanți) (vezi §3).

Dată fiind focalizarea epistemologică a prezentei lucrări, este important să înțelegem exact de ce semnificația proprială trebuie să fie privită ca un gen de *negare* a semnificației clasematice (deosebită de *tăgăduire* [*denial* în engl.], care este forma unei propoziții). Aceasta, din două motive. Pe de o parte, teoretizarea referitoare la numele proprii din tradiția logică pare să pornească de la presupunerea problematică potrivit căreia numele proprii nu sînt semne lingvistice autentice și, în consecință, nu reușește să arunce lumină asupra naturii semantice specifice a numelui propriu ca parte de vorbire. Totuși, chiar acest tip de teorie este cel mai răspîndit în cercetarea curentă privind aspectele comunicative și pragmatice ale numelor proprii și utilizarea lor în limba naturală, și acesta singur este un motiv suficient pentru a-i reconsidera premisa. Pe de altă parte, concepția susținută de unii savanți în anii '80 (cf., de ex., Seiler, 1983), după care un nume propriu denotează o clasă în care numărul membrilor se consideră a fi unul singur, pare să fie la fel de greșit orientată. Nu poate exista nici o clasă cu un singur membru: calitatea de a fi membru într-o asemenea clasă ar elimina pur și simplu însăși ideea de clasă și acest lucru, cel puțin în ceea ce privește limbajul, este de neconceput. Pretenția că un nume propriu desemnează o clasă cu un singur membru decurge din una dintre cele mai persistente erori din teoria numelor proprii: ideea că semnificația poate fi definită numai în termenii clasematici ai lexiconului unei limbi date. Chiar și ideea că numele proprii sînt semne lipsite de semnificație care pot acumula o anumită cantitate de „însemnătate" în cursul utilizării lor (Sonderegger, 1987, p. 16) derivă din același principiu semantic prea îngust conform căruia semnificația lingvistică în general trebuie să fie definită pe baza lexiconului. Aceasta nu pentru a nega că tipul de „însemnătate" la care se referă Sonderegger există în mod indubitabil: este ușor de văzut că „asocierile, impresiile și sentimentele", despre care Sonderegger spune că sînt conectate cu numele proprii,

[15] „Bei indirekten Zeichen ist es notwendig zu trennen: dasjenige, was das Zeichen *bedeutet* (adică semnifică, K.W.) und das, was es bezeichnet (adică se referă la, K.W.). Bei direkten Zeichen fällt beides zusammen" (Husserl, 1890/1970, p. 343); cf. Rosado Haddock (1982, p. 434).

pot fi relaționate în mod convențional cu o anumită informație referențială, extra-lingvistică, captată, în cele din urmă, în semnificațiile clasematice ale lexemelor[16]. Totuși, această „însemnătate" nu face parte din numele propriu în calitatea sa de categorie lingvistică, și, căutînd o definiție semantică a numelui propriu, ar fi chiar inadecvat să se recurgă la orișicare analogii imaginare între „însemnătatea" sa, în sensul dat de Sonderegger, și tipul de semanticitate găsit în apelative (dar nu și în numele proprii).

Mai există un motiv, mai important, pentru care semnificația proprială trebuie privită ca o *negare* a semnificației clasematice. Este adevărat că numele proprii constituie o categorie lingvistică autentică sau, mai exact, o subcategorie a substantivului ca *pars orationis*. Însă, fiindcă ele sînt monovalente, este imposibil să le identificăm cu „numele primare" ale unei limbi naturale. Termenii monovalenți aparţin cu necesitate unei superstructuri a limbii, și această structură este condiționată de și întemeiată pe termenii plurivalenți, universali. Pretenția contrară, după care termenii propriali îi „precedă" pe cei universali, se poate să fi găsit propunători de-a lungul istoriei teoriei numelui propriu (vezi Willems, 1996, pentru mai multe detalii), însă, cu toate acestea, ea este din punct de vedere epistemologic incoerentă: presupune o concepție inițială a „lumii" (unde „lume" ține locul tuturor referenților posibili, Eley, 1972/1985) amintind de un atlas realizat pe scara 1:1, ceva care nu poate avea ca rezultat *semnificațiile*, ci doar o reafirmare a *obiectelor*. Totuși, semnificațiile nu sînt obiecte. Dacă un nume propriu, de ex. *John*, este asociat unui referent, cel de-al doilea trebuie să fie deja „categorizat" prin intermediul unui termen polivalent, de pildă ca o 'ființă vie', o 'ființă umană', un 'bărbat', un 'băiat' etc. În mod sigur, acești termeni nu sînt universalii ale limbajului (cf. Lakoff, 1987): sînt concepte corespunzînd substantivelor apelative cu semnificate clasematice lexicale într-o anumită limbă istorică (sau serie de limbi istorice înrudite). Chestiunea vitală, pentru ca orice referent să fie numit cu ajutorul unui nume propriu, este ca acest tip de semnificație să fie disponibil, însă partea de vorbire denumită „nume propriu" se întemeiază numai pe acest tip de semnificație, semnificația clasematică netransmițîndu-se numelui propriu, care, la urma urmelor, este o subcategorie monovalentă. În vreme ce categorizarea clasematică a lumii subîntinde într-adevăr numele propriu, ea se dovedește a fi ineficace în „numirea proprie", fiindcă un nume propriu nu clasifică referentul căruia i se asociază ca membru al oricărei clase[17].

5.3. *Individualizarea: diferența dintre unitatea externă și reprezentarea individuală*

Aceasta ne conduce la cel de-al doilea element din expunerea lui Coseriu, observația că un nume propriu individualizează un referent. O atare observație are un corolar important. Se pare că unitatea sau unicitatea, sau chiar existența reală a unui referent („înainte" să fie desemnat printr-un nume propriu), nu prezintă importanță cînd se pune problema dacă un cuvînt îndeplinește rolul de nume propriu sau de apelativ. Acest lucru este de o însemnătate majoră din trei motive. Înainte de toate, cît privește semnificația proprială, referentul care este individualizat grație unui nume propriu există ca „funcție" într-un univers de discurs. Dintr-un punct de vedere lingvistic, o asemenea „existență" în universul de discurs („Sein", ca să utilizez termenul german cu încărcătură filosofică) nu trebuie confundată cu „Dasein" sau „Seiendes" în sens extralingvistic. Prin urmare, nu există nici o diferență lingvistică sau semantică între *Scylla* și *Charybdis*, pe de o parte, și *Messina*, pe de altă parte, de vreme ce deosebirile implicate țin din nou de cunoașterea „lumii" mai degrabă decît de limbă (sau de cunoașterea ei). În al doilea rînd, nu are nici o influență asupra statutului lingvistic al unui cuvînt faptul că există o unitate referențială, reprezentațională sau chiar naturală care

[16] Astfel, un nume ca *Adolf* a ajuns să fie pus în relație, într-o anumită perioadă a istoriei moderne, cu 'dictator', 'antisemit', 'personalitate din cel de-al Doilea Război Mondial' etc., iar asemenea asocieri au motivat părinții să evite să-și boteze copiii cu acest nume începînd cu 1945. La fel, unele pseudonime reprezintă exemple potrivite de „însemnătate" în sensul avut în vedere aici: *Edith Piaf* (*piaf* înseamnă 'vrabie' în franceză), *Philalethes* (pseudonimul Regelui John al Saxoniei, semnificînd 'prieten al adevărului' în greaca veche) etc.

[17] Să se observe că Saussure (1974, p. 36–37) într-una dintre faimoasele sale „Notes item", exprimă o concepție asemănătoare cînd stabilește funcția particulară a substantivelor proprii pe fundalul funcției generale a substantivelor comune: "car là est la particularité de l'onymique dans l'ensemble de la sémiologie, le cas où il y a un *troisième* élément incontestable dans l'association psychologique du sème [= semnul lingvistic, K.W.], la conscience qu'il s'applique à un être extérieur <…> assez defini en lui-même pour *échapper* à la loi générale du signe" (subl. în original, K.W.).

corespunde funcției individualizatoare a numelui propriu. *The Bahamas* ('Insulele Bahamas'), *the Greater Antilles* ('Antilele Mari'), *the Lesser Antilles* ('Antilele Mici') și *the Pyrenees* ('Pirineii') sînt nume proprii în aceeași măsură ca și *Cuba*, *Hawaii*, *Mexico* și *Germany*. Funcția individualizatoare a numelor proprii acoperă și grupuri nominale ca *the Grand Canyon* ('Marele Canion'), reprezentînd astfel un grup de entități ca o unitate la nivelul categorial al vorbirii. În al treilea rînd, existența reală și unicitatea referentului extra-lingvistic nefiind precondiții pentru ca un cuvînt sau grup nominal să fie un nume propriu, nu este nici o impunere, de nici un fel, ca referentul unui nume propriu să fie unic într-un fel sau altul. Husserl a văzut în mod just că un nume propriu este echivoc numai în ceea ce privește „forma sa simplă" (de ex., *John*, *Bill*, *Margaret* etc.), dar că echivocitatea sa formală nu cauzează cuvîntului pierderea abilității sale de a funcționa ca nume propriu neechivoc în vorbirea concretă. Deși există multe persoane numite „John" (sau chiar „John Miller"), partea de vorbire *John* individualizează întotdeauna un singur referent, de fiecare dată cînd funcționează ca nume propriu. Pe de altă parte, mulți oameni consideră că cuvinte ca *sun* 'soare' sau *moon* 'lună' țin locul unor referenți unici și că sînt, așadar, nume proprii, însă în multe limbi (cum sînt limbile indo-europene) soarele și luna nu sînt desemnate prin nume proprii. Spre deosebire de *designata* lor referențiale (în cadrul unei concepții particulare, naive asupra lumii), cuvintele *sun* și *moon* sînt generice în natură și, în consecință, nu sînt nume proprii, ci apelative.

Pentru a obține o claritate deplină în privința funcției individualizatoare a numelui propriu ca subcategorie nominală, să examinăm cuvinte ca *Skat* (sau *skat* 'un tip de joc de cărți'), *mannerism* 'manierism', (*the*) *waltz* 'vals(ul)', *Marxism*, *quantum mechanics* 'mecanică cuantică' și *February* 'februarie'. După Dummett (1996, p. 1188), nu este limpede dacă aceste cuvinte sînt nume proprii sau nu. Dacă respectivele cuvinte sînt nume proprii sau nu, aceasta este, desigur, imposibil de decis atunci cînd aceste cuvinte sînt studiate în izolare. Totuși, odată ce le sînt recuperate funcțiile lor obișnuite ca părți de vorbire în enunțuri reale, devine perfect clar că cuvintele menționate de Dummett nu pot fi nume proprii (exemplele îmi aparțin, K.W.):

(5) Unchiul meu vrea mereu să joace *skat*.
(6) Nu puteau aprecia *manierismul* autorului.
(7) Vivian nu a dansat niciodată *vals*.
(8) Paul încearcă dintotdeauna să respingă *marxismul*.
(9) Generațiile viitoare vor dovedi că ipotezele fundamentale ale *mecanicii cuantice* sînt false.
(10) Ei plănuiesc să se mute în *februarie*.

Cuvintele cu italice din enunțurile de mai sus nu individualizează obiectul la care s-a făcut referire fără să-l și clasifice simultan. În (5) *skat* pur și simplu desemnează un anume joc [de cărți] printre alte jocuri similare, în (6) *manierism* se referă la stilul particular de a scrie al unui autor, în (7) *valsul* desemnează un anumit dans (pentru care există diverse forme) acompaniat de un anumit gen muzical. Nici unul dintre aceste cuvinte nu individualizează un obiect, o activitate, un joc, un stil etc. într-o modalitate non-clasematică; toate sînt cuvinte polivalente și, în consecință, apelative. În plus, în (5), (6) și (7) toate exemplele își derivă semnificația din aceea că sînt o parte a unei „paradigme" lexicale căreia îi aparțin: *skat*, *bridge*, *whist*, *douzeci-și-una* etc.; *manierism*, *clasicism*, *eclectism*, *orientalism* etc.; *vals*, *foxtrot*, *Charleston*, *rumba* etc.

În (8) și (9) *marxism* și *mecanică cuantică* nu sînt nici ele nume proprii, deși dintr-un motiv diferit. *Marxism* și *mecanică cuantică* nu pot fi privite ca apelative în sensul în care sînt *skat*, *manierism* și *vals*. Spre deosebire de cele din urmă, *marxism* și *mecanică cuantică* aparțin în mod primar anumitor nomenclaturi și, fiind termeni tehnici, se deosebesc de cuvintele obișnuite ale limbii naturale prin definiția lor semantică, ce corespunde mai degrabă unei porțiuni din cunoașterea științifică decît unui concept lingvistic „universal" intuitiv care este parte a unui cîmp lexical. Totuși, *marxism* și *mecanică cuantică* nu sînt nici nume proprii. Pe de o parte, spre deosebire de termenii științifici (precum *mecanică cuantică*) sau termenii tehnici (precum H_2O, *ADN*, *SIDA* etc.), numele proprii formează o categorie a limbii naturale. Pe de

altă parte, cînd întrebuințează cuvinte ca *marxism* și *mecanică cuantică*, vorbitorul nu se referă la cazuri individualizate, marxismul fiind corpul unei doctrine, iar mecanica cuantică fiind o teorie la fel ca filosofia analitică, fenomenologia ori behaviorismul.

În fine, deși nu este un termen tehnic, cuvîntul *februarie* din enunțul (10) nu este nici el nume propriu. Un motiv este acela că el este în mod evident un cuvînt polivalent, de vreme ce subsumează referentul clasei lunilor din an. Utilizarea lui *februarie* nu corespunde unei concepții individualizatoare a unui referent, ci unei categorizări clasematice clare. Lucrul acesta poate fi observat din faptul că cuvîntul *februarie* nu dezvăluie o diferență categorială în nici unul dintre următoarele enunțuri:

(11a) Ei plănuiesc să se mute în *februarie*.
(11b) Acest *februarie* este o lună splendidă.
(11c) Luna *februarie* la care mă refer nu este luna *februarie* la care te referi tu[18].

Dimpotrivă, în următoarele enunțuri avem o diferență categorială clară în ceea ce privește cuvîntul *Cambridge*:

(12a) Ei vor să se mute în *Cambridge*.
(12b) Acest *Cambridge* este un oraș splendid.
(12c) (Orașul) *Cambridge* la care mă refer nu este (orașul) *Cambridge* la care te referi tu.

În enunțul (12a), cuvîntul *Cambridge* este un nume propriu. În (12b) și (12c), pe de altă parte, semnele *Cambridge* doar împărtășesc forma numelui propriu *Cambridge*, dar nu și funcția acestuia: ele sînt numai omofone ale numelui propriu *Cambridge* din (12a). Atît în (12b), cît și în (12c) fiecare semn *Cambridge* este un substantiv apelativ, fiecare individualizare monovalentă corespondentă a referentului fiind împiedicată de determinanții *acest* (*Cambridge*) și, respectiv, [*orașul*] (*Cambridge*)*-ul*. Ca nume propriu, cuvîntul *Cambridge* este determinat în mod inerent, ceea ce înseamnă că nu este nevoie ca el să fie determinat sintactic într-un enunț, dimpotrivă: determinarea suplimentară îi modifică inevitabil statutul subcategorial, fiindcă implică automat că cuvîntul obține o semnificație clasematică. Grupul nominal *acest Cambridge* din (12b), de pildă, trebuie interpretat ca 'locul/orașul/municipiul... numit „Cambridge”', iar referentul nu mai este desemnat într-un mod proprial, ci, din contră, este pur și simplu subsumat unei clase[19]. Enunțurile (11a), (11b) și (11c), din contră, nu conțin nici o astfel de alternare subcategorială, dezvăluind astfel natura apelativă a „numelor” de luni.

Deosebirea dintre substantive apelative și substantive proprii devine cu atît mai evidentă dacă vom examina un apelativ a cărui funcție ca nume propriu poate fi stabilită în mod independent într-un enunț particular, chiar dacă forma sa simplă este ambiguă. În următorul enunț, funcția individualizatoare a numelui propriu este ilustrată de cuvîntul *Friday* 'Vineri':

(13) Robinson Crusoe era ajutat de *Friday* ['Vineri'].

[18] Fără îndoială, enunțul (11c) sună ciudat, chiar dacă este corect din punct de vedere gramatical. În alte limbi, un cuvînt corespunzînd atributului *month* 'lună' în engleză poate fi omis mult mai ușor, de ex. în germană: “Der (Monat) *Februar*, den ich meine, ist nicht derselbe wie der (Monat) *Februar*, den du meinst”.

[19] Firește, în afara numelor proprii determinate în mod inerent precum *Cambridge*, *London*, *Gwyneth*, *John Miller* etc., există nume proprii însoțite de o marcă a determinării deschise, de ex., *the Philippines* ('Insulele Filipine'), *the Bahamas* ('Insulele Bahamas'), *the United States of America* ('Statele Unite ale Americii'), *the Grand Canyon* ('Marele Canion') (cel puțin în versiunea răspîndită a acestor nume, denumirile oficiale fiind *Philippine Islands*, *Bahama Islands*, *United States of America*, *Grand Canyon*). Caracterul fixat din punct de vedere istoric și categorial al determinantului din aceste grupuri nominale devine evident datorită faptului că, morfologic vorbind, astfel de nume proprii sînt *pluralia tantum* sau *singularia tantum*. Drept consecință, **the Philippine*, **the Bahama*, **the United State of America* și **the Grand Canyons* nu sînt nume proprii corespunzătoare (deși pot funcționa, desigur, ca nume proprii în alte contexte, dar atunci nu în calitate de corespondente singulare ori plurale ale numelor proprii mai sus menționate care sînt determinate în privința numărului); cf. Coseriu (1955a, p. 10).

Enunțul (13) arată că, deși *Friday*, la fel ca *skat*, *February* și alte exemple din lista lui Dummett, funcționează în mod normal ca apelativ la nivelul limbii (*langue*), el poate fi ocazional un nume propriu. În (13) nu există nici o relație paradigmatică între *Friday* și alte nume proprii din care și-ar obține semnificația prin opoziție. Indiferent de subcategoria fundamentală pe care cuvîntul *Friday* o are ca parte a lexiconului, în (13) *Friday* pare să fie un mijloc de a individualiza lingvistic o persoană fără a subsuma referentul unei clase lexicale din limba engleză. În mod clar, o condiție necesară ca un cuvînt să fie nume propriu este ca el să fie intenționat gîndit categorial astfel; în acest exemplu, ca nume propriu al unei persoane. Oricum, dacă acesta este un asemenea caz din punct de vedere lingvistic, nu poate fi hotărît decît *post factum*, analizînd vorbirea concretă în mod non-taxonomic. Cu alte cuvinte, cînd încercăm să decidem dacă un cuvînt este nume propriu sau nu, nu trebuie să restricționăm analiza la o listă de nume proprii existente sau posibile. Numai funcția unei „forme pline" într-un enunț dat hotărăște dacă un cuvînt îndeplinește rolul de nume propriu sau de substantiv apelativ.

5.4. Uni-dimensionalitatea: restrîngerea numelui propriu la o singură funcție referențială

În sfîrșit, în definiția pe care o dă numelui propriu, Coseriu subliniază faptul că numele proprii au doar o singură „dimensiune", în opoziție cu cele două „dimensiuni" ale substantivelor apelative. Aceasta înseamnă că un nume propriu nu doar individualizează un singur referent (*Raquel*) sau un grup de referenți ca un singur referent (*the Bahamas*, *the Grand Canyon*), ci înseamnă și că acest fel de referință este de tip disjunctiv, individualizarea aplicîndu-se unui singur referent *sau*, respectiv, unui singur grup de referenți, și nu amîndurora în același timp. Dimpotrivă, referința prin intermediul unui substantiv apelativ acoperă simultan două „dimensiuni". Astfel, dacă cineva se referă la *Toți actorii de pe scenă*, el are în vedere un grup de actori, la fel ca și pe fiecare actor individual în același timp. Dar, dacă cineva se referă la *Raquel care are o migrenă*, cazul este unul diferit, fiindcă de data aceasta acel cineva nu se referă la un singur membru al unui grup de oameni în care toți poartă numele *Raquel*, ci la un singur individ numit „Raquel".

Prin urmare, într-un enunț ca *All the Raquels you know* ('Toate Rașilele pe care le cunoști'), cuvîntul *Raquels* nu este, așa cum greșit susține Algeo (1973, p. 48–49) un nume propriu. Mai curînd, în grupul nominal *all the Raquels* ('toate Rașilele') cuvîntul *Raquels* este un apelativ duo-dimensional, întreaga sintagmă nominală însemnînd 'toate persoanele numite „Raquel"', grație unei reinterpretări semantice a „formei simple" „Raquel" care are drept rezultat semnificația clasematică a cuvîntului *Raquels* din *All the Raquels you know*. La fel, dacă cineva se referă ocazional sau în mod inspirat la o *Bahama*, acest cuvînt ar funcționa și el atunci ca apelativ, adică 'una dintre acele (peste 700 de) insule ale arhipelagului *Bahama*' (de pildă, *Andros*). Deosebirea dintre uni-dimensionalitate și duo-dimensionalitate explică și ea de ce trebuie respinsă aserțiunea lui Dummett (1981, p. 68–69), după care în întrebarea:

(14) Care *Cambridge*?

cuvîntul *Cambridge* este un nume propriu. Ca această întrebare să fie înțeleasă adecvat, „forma plină" Cambridge trebuie să fie redusă la o formă „simplă"—și potențial echivocă—și apoi reinterpretată ca apelativ ('Care oraș numit „Cambridge"?')[20]. În mod similar, dacă cineva se referă la *Marele Canion (al său) propriu* de pe terenul fermei sale, atunci *Marele Canion* (*Grand Canyon*) este un apelativ, nu un nume propriu. În toate aceste cazuri, cuvintele *Raquel*, *Bahama*, *Cambridge* și *the Grand Canyon* au trecut prin faza „formelor simple" pentru a funcționa ca apelative pe baza reinterpretării semantice. Astfel, uni-dimensionalitatea numelor proprii în calitatea lor de cuvinte („forme pline") pare să fie intim legată de proprietatea pronunțat idiosincrazică a numelor proprii de a nu desemna referentul ca membru al unei clase. Substantivele apelative, pe de altă parte, sînt întotdeauna duo-dimensionale, și aceasta pare

[20]Dimpotrivă, nu contează dacă numele propriu *Cambridge* primește specificări suplimentare ca în *Cambridge, England* sau *Cambridge, Massachusetts* sau *Cambridge, Ontario* etc. În aceste grupuri nominale, *England*, *Massachusetts*, *Ontario* sînt specificări adiționale care ajută la dezambiguizarea numelui propriu *Cambridge* în contexte particulare de utilizare, dar, invariabil, *Cambridge* este cel care își asumă funcția individualizatoare uni-dimensională a numelui propriu (cf. Coseriu, 1955b, p. 44).

să fie un corolar al semnificației lor clasematice fundamentale. Substantivul clasematic denumește un referent sau un grup de referenți și reprezintă în mod simultan denumitul ca membru al clasei căruia substantivul îi ține locul: *El este un artist*; *Toți artiștii pe care îi cunosc sînt comedianți*; *Acest artist s-a născut în Germania*. În termenii „dimensionalității", chestiunea apare astfel: întrebuințînd un substantiv apelativ duo-dimensional, cineva fie se referă explicit la un referent individual *și* implicit la clasa căreia îi aparține referentul; fie se referă explicit la un grup de indivizi *și* implicit la membrii individuali ai grupului. Dimpotrivă, un nume propriu este restrîns la o singură funcție referențială („individualizatoare")[21].

6. Semnificație, utilizare a limbii și „ipsoflexivitate" formală

Distincțiile expuse în această lucrare între apelative și nume proprii dovedesc că numele proprii sînt într-adevăr de o natură semantică autentică, una chiar foarte complexă. Diferența dintre apelative și nume proprii nu este aceea că cele dintîi au semnificație în timp ce celelalte duc lipsă de așa ceva. Mai curînd, ambele subcategorii nominale au semnificație, dar semnificațiile lor sînt de diferite tipuri corespunzînd diferitelor funcții pe care le au ca părți de vorbire în enunțuri reale. Evident, în amîndouă cazurile această diferență nu se relaționează cu „formele simple", ci cu „formele pline", iar substantivele apelative și numele proprii constituie împreună categoria „substantivului".

Ca o consecință a acestei analize, devine imposibil să persistăm în ideea că un cuvînt este „utilizat" uneori ca apelativ și alteori ca nume propriu. O asemenea concepție, taxonomică la bază, reduce inevitabil „formele pline" ale apelativelor și ale numelor proprii la „forme simple" care sînt potențial echivoce. Deosebirea tradițională între un nume propriu și „utilizarea" unui nume propriu (cf. Pendlebury, 1990) ne duce pe un drum greșit. Dat fiind faptul că subcategoria „nume propriu" (la fel ca subcategoria „substantiv apelativ") este în mod necesar derivată din utilizarea limbii, a „fi" nume propriu înseamnă a funcționa ca nume propriu în vorbirea concretă. Cînd savanții se referă adesea la „un nume propriu care nu este utilizat ca nume propriu", ei pur și simplu abstrag dintr-un nume propriu „forma simplă" a acestuia, reinterpretîndu-l fie ca apelativ, ca în *Își iubește Cadillacul*, *Ceea ce face un Bush, un Clinton poate face mai bine* etc., fie ca o formă de citare doar, ca în enunțurile de tipul *Și-au numit fiul „Andrew"*. În orice caz, din punct de vedere fenomenologic, este destul de inadecvat să vorbim despre un nume propriu care este „utilizat" sau „neutilizat" ca nume propriu[22].

Totuși, din același punct de vedere fenomenologic, este semnificativ faptul că numele proprii au fost frecvent interpretate—în parte și pe baza intuiției sau, cel puțin, așa se pare—ca simple semne formale cu funcții specific pragmatice și referențiale, dar fără semnificație propriu-zisă. Una dintre cele mai faimoase teorii tributare acestei viziuni este teoria „x numit y", care s-a bucurat de un sprijin consistent în ultimele cîteva decenii. Lăsînd la o parte unele diferențe minore datorate abordărilor individuale ale diverșilor savanți, teoria „x numit y" conduce la ipoteza că un nume ca *Aristotel* trebuie să fie analizat ca *omul numit „Aristotel"*[23]. Conform acestei teorii, semnificația unui nume propriu este de găsit în specificarea formală a unui referent cu ajutorul unei propoziții implicite *este numit*. Este deja clar că o astfel de explicație este inacceptabilă, din mai multe motive. Principala obiecție este că teoria „x numit y" presupune o interpretare clasematică a semnificației numelor proprii reducînd simultan subcategoria lingvistică a numelui propriu la o etichetă care este ea însăși lipsită de semnificație. Obiectul căruia i se aplică propoziția implicită *este numit* este într-adevăr un conținut clasematic: *Aristotel* '*ființa omenească/persoana/bărbatul* etc. numit(ă) „Aristotel"', *Cleopatra* '*femeia* etc. numită „Cleopatra"', *Africa* '*continentul* numit „Africa"' și așa

[21] Dată fiind complexitatea trăsăturilor monovalență, individualizare și uni-dimensionalitate, pe care le-am prezentat în această secțiune, nu este surprinzător că au existat cîteva încercări în istoria teoriei numelor proprii de a construi diferența dintre numele propriu și substantivul apelativ mai degrabă ca o diferență de grad, decît una de gen (cf. Coseriu, 1955a și Willems, 1996, Capitolul IV, pentru discuție). Aceasta este în prezent și abordarea preferată de acei savanți care aplică teoria prototipului în darea lor de seamă referitoare la numele proprii.

[22] Pentru o prezentare mai elaborată a acestei chestiuni, vezi Willems (1996, Capitolele I și II).

[23] Cf. Jakobson (1957/1971, p. 131), Algeo (1973, p. 212), Kleiber (1981, p. 385), Seiler (1983, p. 151), Kubczak (1985, p. 288), Katz (1994, p. 5), printre alții.

mai departe. De fapt, Castañeda (1985, p. 107) distruge în mod implicit teoria „x numit y" arătînd că aceasta leagă semnificația numelui propriu de faptul că „*clasificarea* se face prin numire" (subl. mea, K.W.). Adevărul este că un nume propriu nu clasifică, chiar dacă funcția sa ca parte de vorbire se întemeiază pe apelative „clasificatoare". În plus, subsumînd funcția semantică a numelui propriu funcției clasificatoare a unui apelativ, teoria „x numit y" se bazează pe o premisă falsă, amestecînd două lucruri care au nevoie să fie deosebite: i) statutul secundar din punct de vedere rațional al numelor proprii în raport cu substantivele apelative primare, și ii) definirea numelui propriu ca parte de vorbire autentică (vezi §5.2).

Așa greșit întemeiată cum va fi fiind, teoria „x numit y" este totuși valoroasă grație atenției pe care o acordă formei numelui propriu. Este legitim, într-adevăr, să legăm funcția semantică a numelor proprii de particularitatea că, prin intermediul unui nume propriu, un referent *este numit* „y" mai degrabă, decît, să zicem, „z". Din păcate, această particularitate este prost înțeleasă în teoria „x numit y". Caracteristica formală irefutabilă a numelor proprii a fost de timpuriu evidențiată de către filosoful Anton Marty (1908) și de către discipolul său Otto Funke (1925) (Coseriu, 1955a, p. 7–8). Dar Roman Jakobson (1957/1971, p. 131) a fost acela care a descris-o într-un mod simplu și greșit totodată, susținînd că numele proprii au o structură în care *codul* se referă la *cod* (C/C)[24]. Pe fundalul distincțiilor prezentate mai sus, numele proprii manifestă, fără putință de tăgadă, o „ipsoflexivitate" specifică a formei lingvistice, însă chiar acest fenomen în sine are nevoie de o specificare ulterioară[25].

Ipsoflexivitatea formală a numelor proprii este legată intim de faptul că numele proprii sînt mai degrabă „forme pline" decît „forme simple". În actul de vorbire (care, cel puțin în ceea ce privește numele proprii, este întotdeauna și un act de numire, deși nu unul de „botez"!) forma numelui propriu este într-adevăr „marcată" în comparație cu forma apelativului. Relația numelui propriu cu referentul se realizează exact pentru ca referentul *să fie numit* „y", mai curînd decît, să zicem, „z". Pe de altă parte, apelativul este „nemarcat" în privința ipsoflexivității formale. Scopul desemnării apelative a referentului (și al corespunzătoarei focalizări intenționale a vorbitorului, adică modul de vorbire subcategorial specific) este acela de a categoriza referentul „prin" forma *și* semnificatul lexical ale cuvîntului pentru a „capta" referentul ca un conținut al vorbirii (Husserl, 1939/1985, §65), și aceasta nu implică o referință la codul însuși în felul în care se întîmplă cu numele proprii[26]. Astfel, cît privește limba naturală, forma unui apelativ și semnificația sa contribuie deopotrivă la formarea unui vehicul pentru desemnare. Dimpotrivă, forma unui nume propriu este mai mult decît doar o latură a semnului-vehicul bilateral: este ea însăși o țintă a semiozei lingvistice, adică a celei propriale. În orice caz, analiza precedentă a dovedit că această proprietate a numelui propriu, în mod clar, nu trebuie interpretată ca o reducere la o „formă simplă", din contră: ipsoflexivitatea formală a numelor proprii nu este altceva decît exploatarea naturii formale specifice care este caracteristică semnelor lingvistice în general și care a fost etichetată drept „formă simplă" în prezenta lucrare. Ceea ce distinge numele proprii de apelative este faptul că latura fonologică și morfologică a limbajului este ea însăși funcționalizată în numele proprii (și în subcategoria nominală) într-un fel care, în mod firesc, lipsește apelativelor și tuturor celorlalte *partes orationis*.

În fine, este important să conștientizăm că atît ipsoflexivitatea formală a numelui propriu, cît și determinarea inerentă a numelui propriu (care explică de ce nu cere determinatori ca articolele sau pronumele pentru a fi „actualizat" ca termen care face referire într-un discurs) sînt o dovadă a „caracterului marcat"

[24] Celelalte binecunoscute relații jakobsoniene sînt: *codul* trimițînd la *mesaj* (C/M), *mesajul* trimițînd la *cod* (M/C) și *mesajul* trimițînd la *mesaj* (M/M).

[25] Evit aici în mod deliberat termenul de *circularitate* al lui Jakobson, de vreme ce pare incompatibil cu viziunea pe care o susțin în această lucrare, și anume că numele proprii trebuie să fie definite în cadrul intenționalității generale a vorbitorului și pe baza semnificatului categorial pe care numele proprii îl au ca părți de vorbire. Prin termenul *circularitate*, Jakobson (1957/1971, p. 130–131) se referă la relația unui *cod* care trimite la un *cod* (C/C), scriind astfel: „numele înseamnă oricine căruia acest nume îi este asociat" (de ex., *Jerry*). Oricum, în raționamentul lui Jakobson numele proprii sînt interpretate, în esență, ca „forme simple", o concepție pe care eu o resping explicit în prezenta lucrare.

[26] Tranzițiile graduale între ipsoflexivitatea formală și lipsa unei asemenea ipsoflexivități există, de pildă, în poezie și literatură. Fără să fie problematice, aceste tranziții depășesc scopul prezentei contribuții. În orice caz, contrar unei greșeli comune, trebuie să arătăm că tranzițiile graduale implică și confirmă nivelurile între care au ele loc, și nu că le suprimă.

al numelui propriu ca subcategorie nominală, și nu a aparentului său „caracter nemarcat". Întîi de toate, în vorbirea obișnuită, forma semnelor lingvistice nu este funcționalizată fiindcă nu este ea însăși făcută „obiect" al vorbirii și al intenționalității în sensul husserlian (Husserl, 1939/1985; cf. Cobb-Stevens, 1990, Cap. VI). În al doilea rînd, substantivele apelative „primare" nu se referă prin ele însele decît dacă sînt determinate sintactic, în timp ce numele proprii „secundare" nu au nevoie să fie „actualizate" sintactic (cf. Coseriu, 1955b). Rezultă că numele proprii nu se caracterizează printr-o „lipsă" sau alta în comparație cu apelativele, ci, dimpotrivă, printr-un surplus.

7. Remarci conclusive

Există dovezi substanțiale în sprijinul concepției că majoritatea teoriilor despre numele proprii apărute după cel de-al Doilea Război Mondial (pentru detalii, vezi Willems, 1996) nu au reușit să prezinte în mod just relația dintre formă, semnificație și referință în legătură cu această parte de vorbire foarte complexă. Nici formalismul, nici referențialismul, nici combinarea amîndurora nu sînt suficiente pentru a oferi o dare de seamă completă privind relația specifică și complexă în care forma, semnificația și referința sînt implicate în numele proprii, condiționîndu-se reciproc. În această lucrare, am prezentat observații în sensul că discutarea teoretică a naturii numelui propriu trebuie să fie întregită printr-o focalizare rigidă asupra semanticii lingvistice. Schița prezentată s-a bazat pe presupunerile fundamentale ale fenomenologiei lingvistice, în special pe o analiză a relației dintre teorie și meta-teorie, dintre intenție și intuiție, precum și a naturii semnificației lingvistice prin opoziție și relație cu forma lingvistică și, respectiv, referința. Ideea centrală a acestei lucrări este că numele proprii sînt semne ligvistice autentice și că orice teorie a numelui propriu trebuie, prin urmare, să pornească de la o analiză a semnificației și a actului de referire în limba naturală. Aceasta mi-a permis să clarific un număr de probleme majore care au nevoie să fie abordate de oricine plănuiește să investigheze caracteristicile veritabil lingvistice ale numelor proprii din limba naturală. În acest sens, prezenta lucrare a fost gîndită mai curînd ca un supliment util la o dezbatere deja fascinantă, decît ca o provocare la adresa teoriilor existente.

Bibliografie

Algeo, J. (1973). *On defining the proper name*, University of Florida Press, Gainesville.

Allan, K. (1986). *Linguistic Meaning* (2 vols.), Routledge & Kegan Paul, London/New York.

Aschenberg, H. (1991). *Eigennamen im Kinderbuch. Eine textlinguistische Studie*, G. Narr, Tübingen.

Bloomfield, L. (1935). *Language* (British version), Allen & Unwin, London.

Castañeda, H.-N. (1985). *The Semantics and the Causal Roles of Proper Names*, in "Philosophy and Phenomenological Research", **46**, p. 91–113, Crossref.

Cobb-Stevens, R. (1990). *Husserl and Analytic Philosophy* („Phaenomenologica", **116**), Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, Crossref.

Coseriu, E. (1952). *Sistema, norma y habla*, in "Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias", Montevideo, **9**, p. 113–181, [online].

Coseriu, E. (1955a). *El plural en los nombres propios*, in "Revista Brasileira de Filologia", **1** (1), p. 1–16, [online].

Coseriu, E. (1955b). *Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar*, in "Romanistisches Jahrbuch", **7** (1), p. 29–54, [online], Crossref.

Coseriu, E. (1958). *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, Facultad de Humanidades y Ciencias, Montevideo.

Coseriu, E. (1978). *Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes*, in Geckeler, H. (ed.). *Strukturelle Bedeutungslehre*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, p. 193–238, [online].

Coseriu, E. (1985). *Linguistic Competence: What Is It Really?*, in "The Modern Language Review", **80** (4), p. xxv–xxxv, [online], Crossref.

Coseriu, E. (1987). *Formen und Funktionen. Studien zur Grammatik*, M. Niemeyer, Tübingen.

Coseriu, E. (1988). *Sprachkompetenz. Grundzüge der Theorie des Sprechens*, Francke, Tübingen.

Coseriu, E. (1992). *Zeichen, Symbol, Wort*, in Borsche, T. & Stegmaier, W. (eds). *Zur Philosophie des Zeichens*, W. de Gruyter, Berlin/New York, p. 3–27, [online].

Coseriu, E. (1994). *Textlinguistik. Eine Einführung*, Francke, Tübingen/Basel.

Coseriu, E. (2000). *Structural Semantics and "Cognitive" Semantics*, in "Logos and Language. Journal of General Linguistics and Language Theory", **1** (1), p. 19–42.

Coseriu, E. (2004). *On Parts of Speech (Word Categories, 'partes orationis')*, in "Logos and Language. Journal of General Linguistics and Language Theory", **4** (2), p. 47–60.

Devitt, M. (1976). *Semantics and the Ambiguity of Proper Names*, in "The Monist", **59** (3), p. 404–423, Crossref.

Devitt, M. & Hanley, R. (eds). (2006). *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*, Blackwell, Oxford, Crossref.

Dummett, M. (1981). *Frege. Philosophy of Language* (2nd ed.), Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts.

Dummett, M. (1996). *Sense and reference*, in Dascal, M. *et al.* (eds). *Sprachphilosophie/Philosophy of Language/La philosophie du langage* (*Handbook of Linguistics and Communication Science*, **7**), W. de Gruyter, Berlin/New York, p. 1188–1197.

Edie, J. M. (1976). *Speaking and Meaning. The Phenomenology of Language*, Indiana University Press, Bloomington/London.

Eichler, E. *et al.* (eds) (1995–1996). *Namenforschung/Name Studies/Les noms propres* (*Handbook of Linguistics and Communication Science*, **11**), Mouton de Gruyter, Berlin/New York (vol. I, 1995, Crossref; vol. II, 1996).

Eley, L. (1972/1985). *Phänomenologie und Sprachphilosophie*, in Husserl, E., *Erfahrung und Urteil*, F. Meiner, Hamburg, p. 479–518.

Frege, G. (1892). *Über Sinn und Bedeutung*, in "Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik", Neue Folge, **100**, p. 25–50.

Funke, O. (1925). *Zur Definition des Begriffs Eigenname*, in Keller, W. (ed.). *Probleme der englischen Sprache und Kultur*. Festschrift für J. Hoops, C. Winter, Heidelberg, p. 72–79.

Gardiner, A. (1954). *The Theory of Proper Names. A Controversial Essay* (2nd ed.), Oxford University Press, Oxford/London/New York/Toronto.

Humboldt, W. von (1830-1835/1963). *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, in W. von Humboldt, *Schriften zur Sprachphilosophie*, III, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, p. 368–756.

Husserl, E. (1890/1970). *Zur Logik der Zeichen* (*Semiotik*) (1890), in *Philosophie der Arithmetik. Mit ergänzenden Texten (1890–1901)*, Husserliana, vol. XII (1970), Martinus Nijhoff, The Hague, p. 340–373.

Husserl, E. (1900-1901/1984). *Logische Untersuchungen. Zweiter Band: Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis (1. und 2. Teil)*, Husserliana, vol. XIX (1), (1984; 1900–19011 in Halle/Saale), Martinus Nijhoff, The Hague.

Husserl, E. (1929). *Phenomenology*, in *Encyclopædia Britannica* (1929–1947), vol. 17, Encyclopædia Britannica, Chicago/London/Toronto, p. 699–702.

Husserl, E. (1939/1985). *Erfahrung und Urteil*, Felix Meiner, Hamburg.

Itkonen, E. (1983). *Causality in Linguistic Theory: a Critical Investigation into the Philosophical and Methodological Foundations of Non-Autonomous Linguistics*, Croom Helm, London.

Jakobson, R. (1957/1971). *Shifters, Verbal Categories and the Russian Verb*, in Jakobson, R. (1971). *Selected Writings*, II: *"Word and Language"*, Mouton, The Hague/Paris (1971), p. 130–147.

Katz, J. J. (1994). *Names Without Bearers*, in "The Philosophical Review", **103**, p. 1–39.

Kleiber, G. (1981). *Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres*, Klincksieck, Paris.

Kripke, S. A. (1980). *Naming and Necessity*, Basil Blackwell, Oxford.

Kubczak, H. (1985). *Eigennamen als bilaterale Sprachzeichen*, in "Beiträge zur Namenforschung", Neue Folge, **20**, p. 284–304.

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, University of Chicago Press, Chicago.

Landgrebe, L. (1934). *Nennfunktion und Wortbedeutung. Eine Studie über Martys Sprachphilosophie*, Akademie, Halle.

Leech, G. (1981). *Semantics. A Study of Meaning*, Penguin, Harmondsworth.

Lyons, J. (1977). *Semantics* (2 vols.), Cambridge University Press, Cambridge (vol. 1: Crossref; vol. 2: Crossref).

Marty, A. (1908). *Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie*, M. Niemeyer, Halle/Saale.

Nida, E. A. (1969). *Science of Translation*, in "Language", **45** (3), p. 483–498, Crossref.

Ogden, C. K. & Richards, I. A. (1945). *The Meaning of Meaning*, 7th edition, Harcourt, Brace & Co., New York (1st ed.: 1923).

Pendlebury, M. (1990). *Why Proper Names are Rigid Designators*, in "Philosophy and Phenomenological Research", **50** (3), p. 519–536, Crossref.

Rosado Haddock, G. E. (1982). *Remarks on Sense and Reference in Frege and Husserl*, in "Kant-Studien", **73** (1–4), p. 425–439, Crossref.

Salmon, N. (1996). *Reference: names, descriptions, and variables*, in M. Dascal *et al.* (eds). *Sprachphilosophie/Philosophy of Language/La philosophie du langage* (*Handbook of Linguistics and Communication Science*, 7), W. de Gruyter, Berlin/New York, p. 1123–1152.

Saussure, F. de (1916/1968). *Cours de linguistique générale*, Édition critique par R. Engler, Harrassowitz, Wiesbaden.

Saussure, F. de (1974). *Cours de linguistique générale*, Édition critique par R. Engler, Appendice, Harrassowitz, Wiesbaden.

Searle, J. R. (1969). *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, Cambridge, Crossref.

Searle, J. R. (1983). *Intentionality. An Essay in the Philosophy of Mind*, Cambridge University Press, Cambridge, Crossref.

Seiler, H. (1983). *Namengebung als eine Technik zur sprachlichen Erfassung von Gegenständen*, in M. Faust *et al.* (eds). *Allgemeine*

Sprachwissenschaft, Sprachtypologie und Textlinguistik. Festschrift für Peter Hartmann, G. Narr, Tübingen, p. 149–156.

Sonderegger, S. (1987). *Die Bedeutsamkeit der Namen*, in "Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik" (Special Issue on Names), **67**, p. 11–23.

Steinman, R. (1985). *Kripke Rigidity versus Kaplan Rigidity*, in "Mind", **94**, p. 431–442, Crossref.

Van Langendonck, W. (1999). *Neurolinguistic and Syntactic Evidence for Basic Level Meaning in Proper Names*, in "Functions of Language", **6** (1), p. 97–140, Crossref.

Willems, K. (1994). *Sprache, Sprachreflexion und Erkenntniskritik. Versuch einer transzendentalphänomenologischen Klärung der Bedeutungsfrage*, G. Narr, Tübingen.

Willems, K. (1996). *Eigenname und Bedeutung. Ein Beitrag zur Theorie des "nomen proprium"*, C. Winter, Heidelberg.

Ziff, P. (1977). *About Proper Names*, in "Mind", **86** (343), p. 319–332, Crossref.